

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Vztah T. G. Masaryka a K. Kramáře v době před první světovou válkou

Vypracovala: Bc. Lucie Bergerová

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci s názvem „Vztah T. G. Masaryka a K. Kramáře v době před první světovou válkou“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27. dubna 2015

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a konzultace, které mi při psaní této práce poskytoval. Velice ráda bych také poděkovala za podporu mému příteli a mé rodině.

Obsah

Anotace	1
1. Úvod.....	2
2. Život Tomáše Garrigua Masaryka do roku 1914.....	7
2.1. Dětství a mládí Tomáše Garrigua Masaryka.....	7
2.2. Vzdělání a studijní léta Tomáše Garrigua Masaryka	9
2.3. Politik Tomáš Garrigue Masaryk	13
2.4. Masarykovy představy o zahraniční orientaci českých zemí.....	18
3. Život Karla Kramáře do roku 1914.....	23
3.1. Dětství a mládí Karla Kramáře	23
3.2. Vzdělání a studijní léta Karla Kramáře	24
3.3. Karel Kramář politikem	28
3.4. Kramářovy představy o zahraniční orientaci českých zemí.....	33
4. Vztah Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Kramáře před 1. světovou válkou	36
4.1. Spolupráce T. G. Masaryka a K. Kramáře	38
4.2. Názorové rozpory mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem.....	41
4.3. Pojetí českého národa z hlediska T. G. Masaryka a K. Kramáře.....	47
4.3.1. Slovanství T. G. Masaryka a K. Kramáře před 1. světovou válkou.....	52
5. Závěr	60
Seznam odborné literatury	63
Prameny.....	63
Literatura	64
Příloha.....	67

Anotace:

Tato diplomová práce se zabývá analýzou osobností Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Kramáře v době před 1. světovou válkou. Práce se bude zabývat problematikou jejich společného vztahu. Dále se bude věnovat jejich politickému i společenskému působení, jejich názorům a životnímu postoji v tomto období. Východiskem této práce je prostudování jejich vzájemné korespondence. Cílem práce je komparace, analýza a interpretace vztahu T. G. Masaryka a K. Kramáře v období Rakousko-Uherska.

Klíčová slova: Tomáš Garrigue Masaryk, Karel Kramář, politici Rakousko-Uherska, 19.-20. století

Abstract:

This master thesis presents an analysis of two personalities Tomáš Garrigue Masaryk and Karel Kramář before the First World War. The main theme of this paper is to describe their complicated relationship. Next part of this paper describes their political and social activities, their opinions and life attitudes at this time. This thesis is based on examination of their mutual correspondence. The purpose of this paper is to present comparison, analysis and interpretation of the relationship of T. G. Masaryk and K. Kramář in the Austro-Hungarian Empire.

Keywords: Tomáš Garrigue Masaryk, Karel Kramář, politicians of the Austro-Hungarian Empire, 19th-20th century

1. Úvod

Diplomovou práci s názvem „Vztah T. G. Masaryka a K. Kramáře v době před první světovou válkou“ jsem si nezvolila náhodně. Již v mojí bakalářské práci jsem se zabývala osobností Tomáše Garrigua Masaryka (1850-1937). Návaznost této práce vychází tedy nejen z mého zájmu o život a dílo T. G. Masaryka, ale rovněž ze zájmu o období, do kterého tuto práci zasazuji. Ve své bakalářské práci s názvem „Masarykova kritika demokracie“ jsem se zaměřila především na vztah T. G. Masaryka k demokracii a na to, co na ní kritizoval. Tak jako v každé době, nikdy není nic ideální, ani naprosto jednoznačné. Na žádnou dobu se nedá nahlížet z jednoho úhlu pohledu a nemůžeme vše jednohlasně hodnotit podle určitých předsudků a představ. Tak to bylo i v dobách před 1. světovou válkou.

Téma této práce jsem si vybrala, abych prohloubila svůj zájem nejen o osobnost T. G. Masaryka, ale rovněž i o problematiku období do 1. světové války. Dále také proto, abych mimo osobnost T. G. Masaryka představila neméně důležitého politika a postavu našich dějin, tedy Karla Kramáře (1860-1937). Pokusím se odpovědět na to, jaké poměry v tehdejší době panovaly a jak se k nim tyto dva významní politici vyjadřovali. Jádrem práce bude především zodpovězení otázky, jak probíhala jejich vzájemná spolupráce a jaký byl jejich osobní i pracovní vztah.

Dle mého názoru je důležité připomínat si naši historii. Jako budoucí učitelka na 2. stupni základní školy bych ráda vnesla do hodin občanské výchovy oživení a připomínání si minulosti českého národa. Doufám, že tato práce bude sloužit nejen jako historické shrnutí, ale rovněž jako podnět k zamyšlení nad naší minulostí a kořeny.

V této diplomové práci nejprve naznačím životní období obou těchto významných osobností do 1. světové války. Ve druhé kapitole bude představen Masarykův život, studium i politické působení. Práce bude zaměřena především na jeho názory na politiku a společnost v tehdejší době. V práci bude rovněž nastíněno postavení českého národa v rámci Rakousko-Uherska a Masarykovy názory na rakouskou monarchii.

Ve třetí části práce se zaměřím na život a působení dalšího bezpochyby významného politika, a to na osobnost K. Kramáře. Budu se zabývat jeho životní i politickou etapou, v období před 1. světovou válkou. Systematizuji jeho názory na politiku i společnost té doby. Dále nastíním jeho názory na postavení Čechů v monarchii i jeho náhled na Rakouko-Uhersko.

Hlavní částí této diplomové práce bude analýza vztahu T. G. Masaryka s K. Kramářem, rovněž v období do 1. světové války. Pokusím se zohlednit jejich názory na politiku, životní filozofii i postavení českého národa v rámci Rakousko-Uherska i ve světě. Práce by měla vyzdvihnout, v čem se jejich názory shodovaly, a v čem se rozcházely. Nejde o jasné představení toho, kdo měl či neměl pravdu, ale o vyzdvižení jejich hlavních myšlenek, postojů i stanovisek. Po závěrečné kapitole práci doplním fotografiemi T. G. Masaryka a K. Kramáře v různých etapách jejich života. Toto dílo se nesoustředí na detailní rozbor života obou významných osobností, ale pokusí se spíše o nastínění jejich názorů a politické činnosti do 1. světové války.

Pro tuto práci použiji metodu analyticko-syntetickou, deskriptivní a komparativní. Deskriptivní metodou nastíním průběh života T. G. Masaryka i K. Kramáře. Analytickou metodu využiji především k analýze jejich vztahu. Komparativní metodu zohledním pro porovnání více zdrojů a ověření jejich validity. Z metodologického hlediska budu analyzovat díla T. G. Masaryka, K. Kramáře i dalších autorů.

V této diplomové práci budu částečně vycházet i z mé, již výše zmíněné, bakalářské práce. Pro potřeby této práce využiji jak knižní prameny, tak časopisecké zdroje. Knih a studií, týkajících se života T. G. Masaryka, existuje nesčetné množství. Z odborné literatury, věnující se osobnosti T. G. Masaryka, jsem zařadila především knihy od Stanislava Poláka *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou I.-IV.*, Jaroslava Opata *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes* či Milana Machovce *Tomáš G. Masaryk*. Politické působení T. G. Masaryka je přehledně zpracováno v knize od Jiřího Kovtuna *Slovo má poslanec Masaryk*. Mezi další knižní zdroje, týkající se osobnosti T. G. Masaryka řadím knihu od Alaina Soubigou *Tomáš*

Garrigue Masaryk a knihu od Marka Šmída *Masaryk a česká Katolická moderna*. Jako krátký přehled, věnující se T. G. Masarykovi by mohla sloužit brožura od Stanislava Poláka *Kdo je... Tomáš Garrigue Masaryk*, v níž jde však pouze o nastínění základních informací.

V práci budu vycházet z děl, která napsal sám T. G. Masaryk. Zejména jsem se tedy zabývala Masarykovou knihou *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, dále publikací *Problém malého národa* a *Ideály humanitní. Problém malého národa. Demokratism v politice*. Pro potřeby této práce taktéž využiji Masarykovy *Parlamentní projevy 1891-1893* a *Parlamentní projevy 1907-1914*. V neposlední řadě jsou pro tuto práci nezbytnou a neopomenutelnou publikací *Hovory s T. G. Masarykem*¹ od Karla Čapka. K posouzení Masarykova pohledu na slovanství mi poslouží příspěvky v publikaci *T. G. Masaryk a Slované*. Dále využiji publikaci od Adolfa Černého *Masaryk a Slovanstvo*.

Osobnost K. Kramáře není v české bibliografii tak hojně zastoupena jako díla, týkající se T. G. Masaryka. Přesto jsem pracovala s mnoha kvalitními zdroji, mezi které bych v první řadě ráda zařadila knihu od Martyiny Lustigové *Karel Kramář. První československý premiér*, která je důkladnou sondou do Kramářova života. M. Lustigová v této knize důsledně zpracovává průběh celého života K. Kramáře. Dále je na místě zdůraznit význam knihy historičky Martyiny Winklerové, která přispěla se svým dílem *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Tato kniha se více než na biografii K. Kramáře soustřeďuje na jeho pohled na historické kořeny národa a význam národa jako takového. Další neméně důležitou knihou, zobrazující život K. Kramáře je kniha *Dr. Karel Kramář, Život – Dílo – Práce vůdce národa*, jejímž autorem je Vladimír Sís. Stejnojmenný autor rovněž přispěl svým příspěvkem s názvem *Přípravy do služby národu*, který je zveřejněn ve sbírce *Dr. Karel Kramář, Život – Dílo – Práce vůdce národa*. Studie týkající se Kramářova života i politického působení jsou soustředěny rovněž ve sborníku *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Osobnímu životu K. Kramáře a jeho manželky se

¹ Dále jen *Hovory*.

věnuje kniha od Jany Čechurové a Dany Stehlíkové, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*. Pro posouzení pohledu přímo od K. Kramáře využiji knihu *Paměti Dr. Karla Kramáře*, jejímž editorem je Karel Hoch. Celá kniha je souhrnem myšlenek a postřehů K. Kramáře, do jeho smrti v roce 1937.

Jeho názoru na politiku i slovanství se věnuje kniha *Slovanská politika Karla Kramáře* od Karla Hermana a Zdeňka Sládka. K této problematice se vyjadřuje i L. Velek ve svém článku *Slovanství a Rakušanství v české politice v 90. letech 19. století – Kramářova aféra* ve sbírce *150 let Slovanského sjezdu (1848). Historie a současnost*. V otázce slovanství stojí za zmínku další zdroj, kterým je Sergej Germanovič Puškarev a Vladimír Šapilovskij s knihou *Karel Kramář a Slovanstvo*. Dále je zde třeba zmínit knihu od K. Kramáře *Ruská krise*, kterou pro svou práci rovněž využiji. Dále je potřeba zmínit knihu K. Kramáře *O zahraničních otázkách*, která byla sice sepsána až po skončení 1. světové války, avšak reflektuje Kramářovo nazírání na otázky zahraniční politiky, jíž se v tomto spise otevřeně věnoval. Promlouval o problémech politiky, vyzdvihující Rusko.

V oblasti časopiseckých zdrojů jsem využívala *Historický obzor*, dále periodikum *Čas* a v příloze uvedené *Národní listy*. Dále jsem pracovala se sborníkem *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, ve kterém je zastoupena řada příspěvků, věnujících se T. G. Masarykovi. Pro posouzení Kramářova postoje ke Slovanství poslouží sborník příspěvků *Slovanství ve střeoevropském prostoru. (Iluze, deziluze a realita)*, ve kterém se Martina Lustigová vyjadřuje ke slovanské politice K. Kramáře. Pro práci využiji taktéž periodikum *Ženský svět*, díky kterému vyšla sbírka plná příspěvků obdivovatelů K. Kramáře. Sbíрка vyšla ku příležitosti jeho 60. narozenin. K osobnosti K. Kramáře se zde vyjadřují například Bohuslav Franta nebo E. Denis.

Cílem této práce je komparovat a systematizovat myšlenky T. G. Masaryka a K. Kramáře v době před 1. světovou válkou. Pokusím se analyzovat jejich povahu a vztah v tomto období. Při analýze budu vycházet mimo jiné z jejich vzájemné několikileté korespondence. K tomu využiji sbírku *Korespondence T. G. Masaryk –*

*Karel Kramář*². Tato kniha je, mimo jiné, sbírkou dopisů, které si intenzivně po několik desítek let vyměňovali. První dopis v této sbírce poslal T. G. Masaryk K. Kramářovi dne 12. ledna 1889 z Prahy. Celá publikace obsahuje řadu dopisů a telegramů, z nejrůznějších měst světa, z Prahy, Semil, Vídně, Paříže a jiných. Poslední dopis, který je v této *Korespondenci* uveden, napsala K. Kramářovi Alice Masaryková dne 24. prosince 1936 z Lán.

Mezi další literaturu, kterou pro potřeby této práce využiji, se řadí kniha *Česká politika a Rusko (1848-1914)* od Vratislava Doubka. Dále *České a slovenské dějiny do roku 1918* od O. Urbana. Seznam dalších děl se nachází na konci diplomové práce.

² Dále jen *Korespondence*.

2. Život Tomáše Garrigua Masaryka do roku 1914

V této kapitole představím život T. G. Masaryka v období Rakousko-Uherska. Nejprve nastíním jeho dětství a mládí. Poté se zaměřím na jeho studijní léta a období dospělosti. Neopomenu ani osoby, které utvářely jeho osobnost a měly na něj i jeho nahlížení na svět velký vliv. Tato kapitola bude věnována i jeho politické činnosti, v rámci Rakousko-Uherska. Rovněž se budu věnovat otázce postavení českých zemí v tomto období. Nastíním Masarykovy názory a pohled na státní zřízení i na tehdejší pozici českého národa.

2.1. Dětství a mládí Tomáše Garrigua Masaryka

Dne 7. března 1850 se narodil do chudé a prosté rodiny v Hodoníně chlapec, jenž se jmenoval Tomáš Masaryk. Byl prvorozeným synem panského kočího. Ačkoliv pocházel z nebohaté rodiny, díky svému nadání, i zvláštnímu postavení jeho otce, se ocital v prostředí panských úředníků a farářů. To mu dávalo možnost přístupu ke knihám, dalšímu vzdělávání a studiu.³ Tomášův otec, Josef Masaryk, byl původem Slovák. Tomášova matka, původem Češka, se jmenovala Terezie Masaryková, za svobodna Kropáčková. Pracovala jako kuchařka ve Vídni a poté na statku v Hodoníně. Právě Hodonínsko, nebo také Moravské Slovácko, bylo Tomášovi rodným krajem, ve kterém vedle Moravanů žili také Němci a Slováci.⁴ Z této národnostní smíšenosti lze snadno odvodit, že Tomáš byl již od svého raného dětství zvyklý na národnostní menšiny i jazykovou různorodost.

Kvůli práci otce se Masarykovi museli často stěhovat z jednoho místa na jiné. Masarykův otec sloužil v Hodoníně jako čeledín, avšak pro udržení svého zaměstnání musel často měnit své působiště. Sloužil jako čeledín, kočí či dráb na panských dvorech

³ MACHOVEC, Milan, *Tomáš G. Masaryk*, Praha 1968, s. 23.

⁴ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s.15.

v Mutěnicích, Hodoníně, Čejkovicích i Čejči.⁵ K. Čapek v *Hovorech* uvedl Masarykovy vzpomínky na jeho rodný kraj: „*Můj domov, to byl ten kraj kolem Hodonína; tam všude byly císařské statky, a tož kam otce, který byl v počátku své služební dráhy na těch statcích kočím, poslali, tam jsme se stěhovali s ním.*“⁶

Jednou z osob, silně působící na myšlení a životní filozofii T. Masaryka byla jeho matka, která hluboce ovlivnila jeho výchovu i způsob nahlížení na svět. Vychovávala ho ke katolickému náboženství. Dále jej vedla k učení a znalosti cizích jazyků, především němčiny, o jejíž důležitosti a vážnosti byla přesvědčena. Tomášova matka měla v jejich rodině hlavní slovo. Vliv matky byl značný i v otázkách vzdělání, zejména při výběru Tomášových škol. Po základní škole v Čejkovicích rozhodla, že Tomáš bude navštěvovat německou reálku v Hustopečích.⁷

T. G. Masaryk v Čapkových *Hovorech* vzpomíná: „*Matka měla na mne větší vliv než otec; otec byl nadaný, ale prostý, (...). Tož chtěla mít z nás dětí pány – to byla její zásluha, že jsem se dostal na školy. Matka byla zbožná. Ráda chodila do kostela, ale neměla k tomu mnoho kdy, musela se dít pro rodinu.*“⁸ Matka na něj působila po citové stránce velmi silně, především prožíváním katolické liturgie. Učila ho víře a vedla ke katolicismu. Tomáš však později katolíkem nezůstal. Jak M. Machovec uvedl: „*Matka v něm upevnila sílu citové náboženské víry.*“⁹

U katolictví však T. G. Masaryk nadobro nezůstal. V létě roku 1880 se rozhodl přestoupit z katolické církve k reformované církvi evangelické. Hlavním důvodem pro něj bylo rozlišení mezi náboženstvím jako takovým a církevními obřady. Tím měl na mysli především rozdíl mezi ortodoxií a přirozeným náboženstvím. Ačkoliv náboženství bylo pro něj stěžejní duchovní hodnotou a filozofickým i mravním tématem, rozhodl se pro vystoupení z katolické církve.¹⁰ Náboženství pro T. G.

⁵ POLÁK, Stanislav, *Kdo je... Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 1990, s. 7.

⁶ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 11.

⁷ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004, s.22-23.

⁸ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 12.

⁹ MACHOVEC, Milan, *Tomáš G. Masaryk*, Praha 1968, s. 27.

¹⁰ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s. 21-22.

Masaryka neznamenal víru ve spasení, ale víru v „člověka samého, jeho život, zájmy morálku, politiku a kulturu: náboženství přesahovalo vše a dávalo člověku smysl života.“¹¹

2.2. Vzdělání a studijní léta Tomáše Garrigua Masaryka

Od roku 1864 se T. Masaryk učil zámečnictví ve Vídni. Asi po šesti týdnech se však vrátil domů, do Čejče, a otec ho dal do učení k místnímu kováři. Práce kováře ho zaujala, ale nezůstal u ní dlouho. Nastoupil jako učitelský praktikant do Čejkovic, kde měl přístup ke knihám, převážně německým, a měl možnost se dále vzdělávat. Seznámil se zde také s kaplanem Františkem Satorou, jenž byl další významnou osobou formující Masarykův vývoj. Kaplan F. Satora jej přivedl k myšlence studia na německém gymnáziu v Brně, kam v létě 1865 složil přijímací zkoušky. Aby se však T. Masaryk mohl na studiích uživit, učil soukromě děti z bohatších rodin. V roce 1866 se stal vyučujícím syna policejního prezidenta v Brně, Antona Le Monniera. Jeho rodina přijala Tomáše jako dalšího člena rodiny, takže nemusel nyní řešit finanční otázky. Navštěvoval často jejich vybavenou knihovnu a naučil se francouzsky.¹² A. Le Monnier byl tedy další velice důležitou postavou, která ovlivnila život T. Masaryka. V jeho rodině postupně zdomácněl a přestěhoval se s nimi posléze i do Vídně, čímž se mu naskytly opět další možnosti v jeho životě. Prostřednictvím A. Le Monniera mu bylo umožněno dostat se mezi „vyšší“ společnost.¹³

Na německém gymnáziu v Brně se T. Masaryk dostal do konfliktu s některými profesory a byl ze školy vyloučen. Ředitel gymnázia mu totiž vytýkal neúčast na zpovědi a rovněž i jeho, ačkoliv pouze platonický, vztah s dívkou. Odmítnutí církevní povinnosti bylo pro ředitele gymnázia poslední kapkou a T. Masaryk byl donucen ze školy odejít.¹⁴ Právě tehdy se přestěhoval s Le Monnierovými do Vídně, kde absolvoval

¹¹ ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007, s. 26.

¹² OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s.16-17.

¹³ MACHOVEC, Milan, *Tomáš G. Masaryk*, Praha 1968, s. 30.

¹⁴ POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk, Za ideálem a pravdou I.*, Praha 2000, s. 115.

poslední ročník gymnázia a v červenci 1872 odmaturoval. Po maturitě studoval klasickou filologii na Filozofické fakultě vídeňské univerzity. Díky filologii mohl poznávat vývoj ostatních cizích jazyků, kromě latiny a řečtiny si osvojil také ruštinu a angličtinu. Z gymnázia již měl znalost němčiny a francouzštiny, byl tudíž jazykově plně vybaven.¹⁵

V květnu 1873 zemřel Tomášův bratr Martin na vojně. Jeho ztráta mu způsobila značnou bolest, ale také zlobu, jelikož byl přesvědčen, že zemřel zbytečně. O měsíc později zemřel též pan A. Le Monnier. Pro Tomáše nastalo těžké období, kdy se musel vyrovnat se ztrátou milovaných lidí. To ho vedlo k hlubšímu přemýšlení a studiu filozofie. Po létě 1873 si zapsal na univerzitě jako hlavní obor právě filozofii. Zázemí shledal u rodiny Rudolfa Schlesingera, u něhož již dříve vyučoval jeho syna Alfreda. Mezi další osobnosti s vlivem na T. Masaryka se řadil profesor univerzity, Franz Brentano.¹⁶ Právě F. Brentano měl na T. Masaryka ze všech kněží ten nejsilnější vliv. Pocházel z jižního Německa. Jeho filozofie vycházela z Aristotela, v němž viděl velkého myslitele. F. Brentano vystoupil z katolické církve a zůstal na pozici teizmu. Právě z jeho učení vycházelo Masarykovo pojetí Boha.¹⁷

T. Masaryk směřoval svou doktorskou práci z filozofie k Platonovi. Pod vedením F. Brentana se věnoval práci *Povaha duše u Platona (Das Wesen der Seele bei Plato)*. Kritickou studii pojal z empirického hlediska a obhajoval ji v březnu 1876.¹⁸ V říjnu 1876 se vydal T. Masaryk s A. Schlesingerem do Lipska na univerzitu na roční postgraduální studium. Zde se T. Masaryk seznámil se svou budoucí chotí, Američankou Charlottou Garrigovou. Seznámili se v penzionu rodiny Göringových, kde oba bydleli. Charlotta se stala pro Tomáše osudovou láskou. Byla hluboce zbožná žena, přesná a zásadová v politice i otázkách sociálních. Nikdy nelhala, jednala nekompromisně a měla velký vliv na T. Masaryka. Po krátké době jí nabídl manželství, které Charlotta přijala. T. Masaryk po návratu do Vídně dával soukromé hodiny, jelikož

¹⁵ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s. 17.

¹⁶ Tamtéž, s. 17-18.

¹⁷ ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007, s. 37-38.

¹⁸ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004, s.38.

musel přemýšlet nad materiálním zajištěním své budoucí rodiny. V té době se rovněž přihlásil k obhajobě habilitační práce s tématem *Prinzipien der Soziologie*. Práci však musel přerušit. Na začátku února 1878 obdržel totiž zprávu od otce Charlotty, že utrpěla úraz a vyzval jej k cestě do Ameriky. T. Masaryk obdržel od svého budoucího tchána peníze na cestu a vydal se na cestu, aby se mohl seznámit s rodinou své nastávající. Svatba byla brzy dohodnuta a konala se dne 15. března 1878 na místní radnici v newyorském Brooklynu.¹⁹ T. Masaryk si po svatbě přidal ke svému příjmení rovněž i příjmení své choti, tedy Garrigue.

Během prvních let společného soužití žili manželé Masarykovi ve Vídni. Potýkali se s existenčními problémy a T. G. Masaryk si opět vydělával peníze soukromým vyučováním a příležitostnými přednáškami. Dále pracoval na své habilitační práci, kterou odevzdal v listopadu 1878. Jeho původní studie se rozrostla v sociologicko-filozofické pojednání o problému sebevraždy, s nímž se v březnu 1879 habilitoval.²⁰ Název jeho habilitační práce zněl *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart*. T. Masaryk již jako docent přednášel bezplatně na univerzitě. V květnu tohoto roku se narodila manželům dcera Alice a rok poté syn Herbert. S velkou radostí a větší rodinou se zvětšily i životní náklady. Bez naděje na vyhlídku lépe placeného místa ve Vídni se manželé Masarykovi rozhodovali o změně svého působiště, a to mezi univerzitními městy Černovicemi a Prahou. K Praze T. G. Masaryka táhla láska k vlasti, ačkoliv se v něm mísily rozporuplné pocity. Nesouhlasil zcela se vším, co se v té době v Čechách dělo.²¹

Praha přesto zvítězila a dne 10. září 1882 přijel Masaryk s rodinou do Prahy jako mimořádný profesor filozofie Karlo-Ferdinandovy univerzity.²² T. G. Masaryk v Čapkově *Hovorech* uvedl, že na univerzitě našel malé poměry bez přílišného kritického smýšlení. Založil měsíčník *Athenaeum*, který měl sloužit jako orgán odborné

¹⁹ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s. 19-20.

²⁰ Tamtéž, s. 21.

²¹ POLÁK, Stanislav, *Kdo je... Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 1990, s. 14.

²² OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s. 37.

kritiky. Byly zde zveřejňovány recenze odborných spisů a beletrie.²³ Revue *Athenaeum* byl kritický časopis české vědy a kultury, orientující se na západoevropské učené kruhy. Svou kritikou a mnohými články však vyvolával spíše nelibost, místo pochopení českých kruhů. V té době také T. G. Masaryk vysvětluje ve svém filozofickém spisu *Základové konkrétné logiky princip politického realizmu*.²⁴

T. G. Masaryk se stal terčem politických sporů v únoru roku 1886, kdy v revue *Athenaeum* vydal stať filologa Josefa Gebauera, zpochybňující pravost Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Problém nenastal jen kvůli samotnému zveřejnění, ale i tím, že se T. G. Masaryk za Gebauerovy názory postavil a zpochybnil pravost Rukopisů, což znamenalo, že souhlasí s názorem, že relikvie, opírající se o historii českého státního práva, nejsou pravdivé. Toto tvrzení však část tehdejší české společnosti odmítala a T. G. Masaryk se tak dostal do politických rozepří.²⁵ Jak T. G. Masaryk ve svém spise *Česká otázka* napsal, spory o Rukopisy se táhly již od doby obrození. Tvrdil, že na základě podvržených Rukopisů byla pouze vybudována česká a slovanská minulost. Dle T. G. Masaryka bylo tedy potřeba odstranit tuto nepravdu a ukázat národu pravou tvář z dob naší minulosti.²⁶

Měsíčník *Athenaeum* působil jako moderní vědecký časopis, který přestože byl orientován na Západ, působil velice akademicky. Jeho následníkem byla revue *Naše doba*. T. G. Masaryk v té době podnítil vydávání časopisu *Čas*, ačkoliv nebyl jeho zakladatelem. Jeho chod obstarával Masarykův přítel, spisovatel Jan Herben (1857-1936). V roce 1888 se stal T. G. Masaryk společně s K. Kramářem a Josefem Kaizlem (1854-1901) členem redakční rady tohoto časopisu, který sloužil rovněž jako časopis politické skupiny realistů.²⁷ O realistickém hnutí a Masarykově politickém působení se však budu zmiňovat ještě v dalších kapitolách.

²³ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 105-106.

²⁴ ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007, s. 17.

²⁵ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 53.

²⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 169.

²⁷ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004, s.61.

2.3. Politik Tomáš Garrigue Masaryk

T. G. Masaryk zasáhl do české politiky v polovině 80. let 19. století, zatím jako postava nezařazená do oficiálních politických proudů. Tehdejší politické dění mu nenabízelo konkrétní stranu, ke které by se mohl myšlenkově přidat. T. G. Masaryk tíhl ke staročechům, kvůli představě toho, že český národ může dosáhnout svého úspěchu především drobnou každodenní prací. Odmítal však jejich spolupráci se šlechtou, klerikalismus, autoritářství, osobní polemiku a nepřihlížení k problémům sociálním. Mladočeši se mu v té době jeví jako málo politicky zodpovědní. Neuznával odstoupení z jejich dřívějších demokratických postojů a přestoupení k liberalismu. T. G. Masaryk na nich především kritizoval vyvolávání malicherných sporů a odstupování od demokratických postojů. Dále neuznával jak kvůli neomezené svobodě podnikání zanedbávají problémy sociální a jsou nábožensky lhostejní. Rovněž jim vytýkal nadměrné zdůrazňování českého nacionalismu. Nastalo tedy období, kdy T. G. Masaryk nenašel na české politické scéně žádnou jemu vyhovující politickou stranu. Tehdy se spojil s profesorem J. Kaizlem a rovněž i s o deset let mladším K. Kramářem. Společně se na konci 80. let pokusili o vytvoření politického hnutí, tedy realismu. Jejich cílem bylo přinést svěží vítr na politickou scénu a vylepšení celkové politické atmosféry. Nepokoušeli se původně o vytvoření nové politické strany. Realismus měl být pouze hnutím. Snažili se o zotavení jak strany staročeské, tak i mladočeské. Dle jejich názoru nevedli tyto dvě politické strany národ k pochopení tehdejšího politického dění.²⁸

Základ jejich síly a příslib do budoucna tvořilo důkladné vzdělání, kriticky tvořivý duch, pracovitost a vášeň pro politiku.²⁹ Ve druhé polovině 80. let 19. století se T. G. Masaryk rovněž zasloužil o vydávání již zmíněného časopisu *Čas*, jehož redaktorem byl J. Herben. Kolegové T. G. Masaryk, J. Kaizl a K. Kramář časopis přetvořili dle svých vlastních politických představ.³⁰

²⁸ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 53-54.

²⁹ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s.49.

³⁰ ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007, s. 18.

Pro vyjádření aktivní politiky realistického hnutí jim sloužil *lidový program*³¹ z roku 1890, otištěný v revue *Čas*.³² V návrhu *lidového programu* uveřejněném v časopise *Čas* podávali návrh na rozvoj našeho státu, který byl v souladu s tužbami a potřebami českého lidu. Snažili se o povznesení českého národa a jeho důstojného postavení v rámci monarchie. Chtěli se zasloužit o jeho povznesení a rozvoj. Jak sami ve svém programu uvedli: „*Má-li zdárný vývoj národa býti zajištěn, musíme především pracovati o jeho povznášení mravní, intelektuální a hmotné.*“³³ K otázkám Slovanstva a postavení českého národa v rámci Rakouska se vyjadřovali takto: „*My Čechové, největší slovanský národ v Rakousku (...) musíme žítí ve shodě s ostatními Slovany. Nepřátelské snahy odnárodňující centralisace národy slovanské nad to nutí ke vzájemné sebeobraně. Shoda Slovanů přirozeně vzniká spolubytím jejich v jedné říši; vzájemnost slovanská má v Rakousku již své historické právo a sílí se příbuzností jazyka.*“³⁴ Jak K. Kramář ve svých *Pamětech* uvedl, jejich volební program měl nezvyklý charakter. Jasně vytyčoval všechny kulturní, hospodářské i sociální požadavky. Zasazovali se především pro volný tisk, shromažďovací a spolčovací právo a rovněž pro všeobecné hlasovací právo.³⁵ Realisté působili sebevědomě a snažili se o rozvíjení českého politického života. Pokoušeli se nastolit radikální obrat v české politice.³⁶

T. G. Masaryk v *Hovorech* tvrdil, že realismus byl „*směr kritický a vědecký, usilující také o zvědečtění naší politiky, o politiku všekulturní, a jak jsem také říkával, o politiku nepolitickou.*“³⁷ Dle T. G. Masaryka byl realismus směrem či metodou. Opíral se také o filozofii jiných národů a kladl si za cíl zpřístupnit vědu všem vrstvám národa. Realismus působil jako protest proti monopolu vzdělání, které chtěl vědecky

³¹ Viz. příloha č. 1.

³² KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 54-55.

³³ ČAS. List věnovaný veřejným otázkám., Ročník IV. Praha, 1. 11. 1890, číslo 44, s. 689.

³⁴ Tamtéž, s. 693.

³⁵ HOCH, Karel (ed.), *Paměti Dr. Karla Kramáře*. Praha, 1938, s. 271.

³⁶ OPAT, Jaroslav, *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893. Příspěvek k životopisu*, Praha 1990, s. 256

³⁷ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 139.

i filozoficky socializovat.³⁸ Jinými slovy vyslovuje základní demokratické požadavky, kdy vzdělání by mělo být dostupné všem lidem.

T. G. Masaryk, J. Kaizl a K. Kramář však věděli, že nepolitická politika není možná a bylo nutné se stranicky zařadit. V úvahu přicházela staročeská strana, se kterou se však neshodli v otázce rozdělení Českého království do národnostně ohraničených krajů, které by si každý spravoval sám, konkrétně mezi Čechy a Němce.³⁹ Po složitých jednáních vstoupili roku 1890 T. G. Masaryk, J. Kaizl a K. Kramář do strany mladočeské. V následujícím roce získal T. G. Masaryk mandát do říšské rady vídeňského parlamentu a do českého zemského sněmu jako poslanec Národní strany svobodomyšlné, neboli mladočechů. Byl v ní připojen jako člen skupiny realistů. Mladočeši ve volbách roku 1891 vyhráli drtivou většinou. T. G. Masaryk se stal členem výkonného a volebního výboru mladočeské strany a jeho ideou bylo bránit „*nejnižší a nejchudší vrstvy české společnosti*.“⁴⁰

Po vstupu těchto tří realistů do řad mladočeské strany je čekala tvrdá práce a velká politika. V rakouském prostředí neměli Češi své postavení zrovna nejjednodušší. Odrážela se zde silná převaha Rakouska i Maďarska, tak jako silné národnostní postavení Německa, které představovalo hrozbu českému národu.⁴¹

T. G. Masaryk byl do říšské rady zvolen za volební obvod jihočeských měst. Masarykovým snažením byla demokratizace české politiky. Jeho úmyslem v roli poslance nebylo bořit velkou říši. Jako svůj úkol viděl reformu rakouské a převážně české politiky. Došel k přesvědčení, že svou kritiku musí obrátit i proti mladočeské straně. Ta přinesla společnosti jisté pevné zásady, ale v konkrétních otázkách a rozhodnutích byla málo úspěšná.⁴²

³⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 171-172.

³⁹ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: *Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti*, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 55.

⁴⁰ ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007, s. 49-50.

⁴¹ HERMAN, Karel, SLÁDEK, Zdeněk, *Slovanská politika Karla Kramáře*, Praha 1971, s. 13.

⁴² KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 9.

T. G. Masaryk chtěl vést politiku, která by vyhovovala nejširším vrstvám společnosti. Z trojice realistů, kteří přišli do mladočeské strany, byl T. G. Masaryk nejméně ochotný omezit svou kritiku a podřídit se stranickým instrukcím. Každý z těchto tří osobností byl ve svém jednání a povaze odlišný. V otázkách politického umu a vystupování v lidských stycích měli větší výhody K. Kramář a J. Kaizl. Byli schopni své poslání sladit s jednáním mladočeské strany, ve které J. Kaizl zůstal až do své smrti a K. Kramář do jejího samotného konce. T. G. Masaryk „*byl silně zaujat vědou a byl energičtější, bojovnější a nesmiřitelnější jako hlasatel národních a politických ideálů.*“⁴³

V září 1893 se T. G. Masaryk svých poslaneckých mandátů vzdal a zároveň se rozešel i se svými kolegy J. Kaizlem a K. Kramářem, kteří i nadále zůstali v mladočeské straně.⁴⁴ V *Hovorech* T. G. Masaryk říká: „*Kaizl je realista staročeský, Kramář realista mladočeský a já (...) jsem realista realistický.*“⁴⁵ T. G. Masaryk se s mladočeskou stranou rozešel rovněž proto, že usiloval o hlubší a dlouhodobé tendence českého národa. Jeho politické ambice tedy musely jít na čas stranou. U J. Kaizla vynikala především jeho osobní představa o proražení do politického světa. Snad i proto nadále v mladočeské straně zůstával. Podobně tomu bylo i u K. Kramáře, který přistoupil ke své úloze politika velmi vážně.⁴⁶ T. G. Masaryk v Čapkových *Hovorech* k mladočeské straně vyjadřuje: „*Mně se mladočeská politika nelíbila svou dvojakostí: byla v Praze jiná a ve Vídni jiná; doma poslanci bouřili a ve Vídni si je vláda zavazovala maličkostmi. I k Němcům jsem měl jiný poměr – ale hlavně jsem viděl, že jsem v politice ještě slabý.*“⁴⁷

T. G. Masaryk projevoval zájem o životní problémy dělníků. Přijímal socialismus, zatímco marxismus, jehož stěžejním nástrojem se stalo revoluční násilí, jednoznačně odmítal. Do konce 19. století T. G. Masaryk vedl nepolitickou politiku a odmítal zasazení realismu do politického spektra. V roce 1900 však profesor T. G.

⁴³ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 16-17.

⁴⁴ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 55.

⁴⁵ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 118.

⁴⁶ HERMAN, Karel, SLÁDEK, Zdeněk, *Slovanská politika Karla Kramáře*, Praha 1971, s. 13.

⁴⁷ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 120-121.

Masaryk založil *Českou stranu lidovou* (realistickou), od roku 1906 zvanou jako *Česká strana pokroková*, opírající se o myšlenky demokracie a humanity. Propagovala přirozené právo nezávislosti a svobody národa. Dle T. G. Masaryka toto právo mohlo českému národu zaříditi pouze zdemokratizované Rakousko-Uhersko. Masarykova politická strana, snad kvůli omezenému vlivu české inteligence, ve volbách do českého zemského sněmu, konaných roku 1901, neuspěla. Až o šest let později, na jaře v roce 1907, byl T. G. Masaryk zvolen ve volbách do říšské rady. Ty byly poprvé konány na základě všeobecného hlasovacího práva. Vstup do parlamentu získal se svou *Českou stranou pokrokovou*, tedy stranou realistickou, za podpory sociálních demokratů na Valašsku.⁴⁸

Česká strana pokroková se opírala o myšlenky humanity. Co přesně však T. G. Masaryk shledával pod pojmem humanita. Jaký měla pro něj význam? K otázce humanity se již dříve vyjádřil ve svém spise *Česká otázka* z roku 1895. Své názory na vyjádření humanity však hlouběji popsal ve své knize *Ideály humanitní*, poprvé vydané v roce 1901.

Jak T. G. Masaryk v *Ideálech humanitních* uvedl, moderní člověk slovo „humanita“ či „člověctví“, nebo také „člověčenství“, používal k vyjádření svých tužeb, asi tak, jako dříve lidé ve středověku vyjadřovali své tužby pomocí slova křesťan. „*Tento ideál humanitní, člověctví, jest základem všech tužeb novodobých a zejména také národnostních.*“⁴⁹ V *České otázce* T. G. Masaryk tvrdil: „*humanita dnes znamená pracovat pro ty, které jsme doposud z kulturní práce vylučovali; dát jim pouze některá práva je málo – mysliti, pracovat musíme s nimi a pro ně.*“⁵⁰ V knize *Ideály humanitní* T. G. Masaryk taktéž uvedl: „*Idea humanitní jeví se v naší době jako idea národnostní. Počíná se to v poslední době u nás pochopovat, že totiž idea humanitní není proti ideji*

⁴⁸ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 57-58.

⁴⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Ideály humanitní, Problém malého národa, Demokratism v politice*, Praha 1968, s. 9.

⁵⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 173.

*národnostní, nýbrž že právě národnost, stejně jako člověk jednatel, má být a může být humánní, humanitní.*⁵¹

T. G. Masaryk, známý jako zastánce demokracie, viděl jako jeden z hlavních cílů monarchie demokratizaci Rakousko-Uherska. Dle jeho názoru bylo potřeba odstranit národnostní konflikty uvnitř monarchie. Rakousko-Uhersko v té době však upřednostňovalo pouze zájmy Němců a Maďarů a osudem ostatních svých národů se monarchie nezabývala. Snad právě proto, po svém dalším zvolení do říšské rady v roce 1911, ho již opustilo nadšení a zájem o povznesení Rakousko-Uherska. T. G. Masaryk otevřeně kritizoval rakouskou politiku, která se mu zdála bezradná. T. G. Masaryk dne 2. května 1912 pravil: „vládní rakouská politika se vyznačuje neuvěřitelnou bezradností, nepředstavitelným plýtváním národních a politických sil.“⁵² Masarykovy teorie o demokratizaci a monarchii, která se bude ke všem svým státům chovat rovně, zněly velmi spravedlivě a rozumně. Avšak v tehdejší byrokratické společnosti nebylo něco takového možné. Z toho vyplývá, že Rakousku vyhovovalo řešit pouze své zájmy a svoji politiku a pro ostatní národy zbýval jen nepatrný prostor.

2.4. Masarykovy představy o zahraniční orientaci českých zemí

J. Kovtun ve své knize charakterizuje českou politiku v Rakousku v polovině 19. století jako nestálou a povrchní. Nejednotný byl také vztah českých politiků k vídeňské vládě. Češi požadovali rovnoprávnost s Němci v otázkách politické samosprávy. Podle požadavků Čechů měl opět vzniknout český stát, navazující na tradice českého království. Avšak snad žádné politické strany v té době neměly ve svém programu požadavek úplné státní nezávislosti a přerušování styků či spolupráce s Rakousko-Uherskem.⁵³

⁵¹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Ideály humanitní, Problém malého národa, Demokratism v politice*, Praha 1968, s. 11.

⁵² KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 59.

⁵³ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 11.

Rovněž i T. G. Masaryk projevoval svůj zájem o postavení Čechů v rámci Rakousko-Uherska a osud českého národa mu nebyl lhostejný. T. G. Masaryk ve svém dodatku ke strakonickému projevu v roce 1891 vyjádřil, že „český národ ve svém nejvlastnějším zájmu potřebuje Rakouska, a že tudíž všechna jeho politika musí směřovati k tomu, aby Rakousko se zachovalo...“⁵⁴

Ačkoliv byly známy Masarykovy prorakouské postoje, nevzdával se však myšlenky českého státního práva. Dle Masarykova názoru měla být habsburská monarchie pospolu s českým národem, přičemž Češi a Němci se měli spojit ve spolupráci. T. G. Masaryk však tvrdil, že vzhledem ke kulturním i náboženským odlišnostem českého národa od ostatních národů slovanských, by se měli Češi spíše více spoléhat na sebe.⁵⁵

V 90. letech 19. století byl tedy T. G. Masaryk přesvědčen, že je nutné Rakousko demokratizovat. Tím by se zásadně změnilo jeho postavení, jelikož by se ke slovu dostaly i nižší vrstvy obyvatel, které dříve nesměly promluvit. Česká politika se dle jeho názoru ocitla v této době v krizi. Národní hnutí se nebylo schopno samo organizovat. T. G. Masaryk odsuzoval jednání mladočeské politiky, kdy se dle Masarykovy kritiky „postavili proti novým sociálním a politickým proudům, a tak se od nich začali odcizovat, místo aby je pochopili a reprezentovali.“⁵⁶

Mladočeská strana se rozdělila na dvě skupiny. Jednou z nich byla skupina *Národních listů*⁵⁷ a druhá realistů okolo časopisu *Čas*⁵⁸. Radikálové ostře vystupovali proti hlavním představitelům realismu, a to proti T. G. Masarykovi, J. Kaizlovi a K. Kramářovi. T. G. Masaryk se právě ve svém projevu ve Strakonících⁵⁹, ze dne 22. září 1891 vyjádřil bez výhrad proti radikalistickým hnutím. Vyslovil se „pro české

⁵⁴ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 30.

⁵⁵ CIBULKA, Pavel, *Zahraničněpolitická dimenze Masarykovy činnosti na vídeňské říšské radě: zájem o slovanské i neslovanské problémy*, in: Doubek V., Hladký L., Vlček R., a kol., *T. G. Masaryk a Slované*, Praha 2013, s. 15-16.

⁵⁶ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 23.

⁵⁷ Vycházely v letech 1861-1941.

⁵⁸ Založen r. 1886.

⁵⁹ Viz. příloha č. 2.

*státní právo a pro všeobecné volební právo, ale odmítal požadavek pasívní opozice, která by mladočechy vehnala do izolace. Na výtku radikálů, že realisté jsou ve vztahu k českým Němcům v pozici žádajících a prosících, Masaryk odpovídal, že doufá, že i Němci nakonec uznají prospěšnost českého státoprávního programu.*⁶⁰

V roce 1891 T. G. Masaryk zaujímal svými otevřenými výstupy ve vídeňském parlamentu postoj, kdy projevoval svůj velký zájem o Rakousko. T. G. Masaryk ve svých projevech působil velmi kriticky. Názorově se však s mladočechy rozcházel. F. Kolář píše: „právě kvůli tomuto zájmu o osud Rakouska u radikálních mladočeských nacionalistů pohořel“.⁶¹ T. G. Masaryk si představoval Rakousko-Uhersko ve formě federace. Český stát měl být autonomní. Stejně tak jako se vytvořil maďarský stát, měl se vytvořit i český stát. Vytvoření nového státu by nevedlo k rozbití Rakouska. Vedlo by pouze k nezávislosti a svobodě českého národa. T. G. Masaryk ve své České otázce napsal: „česká politika nemůže být úspěšná, nebude-li nesena opravdovým a silným zájmem o osud Rakouska.“⁶²

Po přelomu 19. a 20. století se Masarykův vztah k Rakousko-Uhersku změnil. Zjistil, že není možné reformovat něco, co vnitřně nefunguje. Co mu na rakouské politice nejvíce vadilo?

T. G. Masaryk nesnil o české samostatnosti, avšak o napravení české společnosti zevnitř. Při tom všem se stále nevzdával myšlenky o obnově českého státu, ačkoliv se domníval, že by český stát neměl stát samostatně. Uznával, že Češi mají právo na svůj vlastní stát, ale pokud měl brát v úvahu jejich další existenci v Evropě, nejlepším řešením se jevilo spojení s Rakouskem. T. G. Masaryk neviděl řešení v politické situaci v bourání Rakouska, ale v jeho reformaci, k čemuž se rovněž vyjádřil ve svém spise *Česká otázka*. Ve své *Otázce sociální* se T. G. Masaryk vyjadřoval k postavení dělnictva v českých zemích na konci 19. století, ve spojení s ideologií marxismu. Zaměřoval se spíše na věcný realismus. T. G. Masaryk „český stát sice neodmítal,

⁶⁰ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 69.

⁶¹ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 55.

⁶² KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 30.

v daných poměrech však píše, že politickým programem realistickým jsou především vydatné sociální reformy, práce kulturní, politika vnitřní.“⁶³

V *České otázce* se rovněž k politice vnitřní vyjadřuje: „politika vnitřní je naším vlastním a předním úkolem: my však příliš obracíme zraků svých navenek a čekáme od vlády, co bychom mohli dělat sami.“⁶⁴ T. G. Masaryk ve svém projevu z poslanecké sněmovny, dne 18. listopadu 1892, apeloval na důležitosti spravedlivého právního státu: „my chceme stát pojatý tak, jak jsou pojaty státy ve všech politicky pokrokových zemích; chceme stát živoucí, postavený nikoli na jazyku, nýbrž na právu a spravedlnosti.“⁶⁵

Po vstupu T. G. Masaryka do vídeňského parlamentu roku 1907, působil T. G. Masaryk se stejnou vervou kritičnosti, polemiky a útočnosti, která mu byla vlastní. Kritizoval především rakousko-uherskou zahraniční politiku, ve spojitosti s politikou vůči Balkánu. V této době, při jeho pobytu ve Vídni, si postupně uvědomoval, že Rakousko bylo stěží reformovatelné a česká politika je nemoderní. Snažil se o demokratizaci monarchie. Dominantní postavení Habsburků, aristokracie, katolické církve a armády však představovali hlavní ideje rakousko-uherské monarchie počátku 20. století. Jak již bylo uvedeno, dle T. G. Masaryka se měla habsburská monarchie snažit odstranit především národnostní konflikty a neupřednostňovat Maďary a Němce nad jiné národy. Tím se jen šířily další nepokoje mezi obyvateli monarchie.⁶⁶

Ve svém projevu ze dne 17. prosince 1908 se T. G. Masaryk k národnostní otázce vyjádřil takto: „v Rakousku nemáme jen tři národy; chceme-li řešit jihoslovanskou otázku, pak ji bezpodmínečně musíme řešit jen v celé souvislosti rakouského komplexu národů.“⁶⁷ V *Čapkových Hovorech* T. G. Masaryk říká: „Už před válkou mě poutal osud malých národů; viděl jsem pro ně jedinou cestu – politickou

⁶³ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 56.

⁶⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 185.

⁶⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1891-1893*, Praha 2001, s. 241.

⁶⁶ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 58-59.

⁶⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1907-1914*, Praha 2002, s. 156.

součinnost a vzájemnost hospodářskou i kulturní.“⁶⁸ Dle jeho názoru, který pronesl v poslanecké sněmovně, ze dne 31. října 1912, v otázkách rakouské zahraniční politiky „*mezi vnější a vnitřní politikou vládne v Rakousku pozoruhodná harmonie, totiž tatáž bezplánovitost, tatáž neznalost, tu i tam totéž nic.*“⁶⁹

Od doby zvolení T. G. Masaryka ve volbách roku 1911 jeho zájem o Rakousko vyprchal. Rakouský režim se nesnažil změnit tehdejší poměry a Masarykovo přání spravedlivého a demokratického státu se postupně rozplývalo. V květnu 1913 se T. G. Masaryk přiznal, že nesnil o zhroucení Rakouska, ale zároveň vyjádřil přání, aby všechny strany vídeňské sněmovny pochopily, že je v zájmu nás všech, i panovníka, prosazení spravedlivé národnostní politiky. V létě 1914 rozpoutalo Rakousko-Uhersko světový válečný konflikt a T. G. Masaryk se přeměnil z reformátora na revolucionáře.⁷⁰

Po přelomu století měli již poslanci možnost vyjadřovat se svobodně k otázkám postavení českého národa, avšak nikdy nedosáhli skutečného úspěchu. T. G. Masaryk již několik let před válkou, ztrácel víru v obnovení Rakouska. Masarykovy snahy o povzbuzení a demokratizování Rakouska se zdály být zbytečné. Rovněž i česko-německé vztahy nevykazovaly žádnou velkou stabilitu. Němcům se nelíbilo, aby Češi získali lepší postavení. Přesto však až do roku 1914 T. G. Masaryk nepožadoval rozbití Rakousko-Uherska. Rovněž ani nesnil o novém státě Čechů a Slováků. Než něco bořit, raději to chtěl napravit.⁷¹ Tato možnost se však o pár let později zdála nemožná.

⁶⁸ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 335.

⁶⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1907-1914*, Praha 2002, s. 221.

⁷⁰ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 58-60.

⁷¹ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 27-28.

3. Život Karla Kramáře do roku 1914

V této kapitole se budu věnovat životu K. Kramáře, jeho mládí, studijním létům, ale i životní lásce. Kapitola bude věnována především jeho politické činnosti, a to do 1. světové války. Nastíním jeho myšlenkové názory a pohledy na tehdejší, nejen politickou, situaci.

3.1. Dětství a mládí Karla Kramáře

K. Kramář se narodil dne 27. prosince 1860 na severu Čech, v podkrkonošském městě Vysoké nad Jizerou. Pocházel z úspěšné a ekonomicky zabezpečené rodiny. Jeho otec byl původně zedník, který později vybudoval cihelnu a odkoupil tkalcovnu, tudíž o finanční podporu, jak rodiny, života, studií či kariéry svého jediného syna Karla, nebyla nouze.⁷²

Do svého rodného kraje v Podkrkonoší se K. Kramář velice rád vracel. Především kvůli nedotčené přírodě, ale také tamním lidem, kteří měli k sobě daleko blíže, než lidé ve velkých městech. Zdejší obyvatelé navštěvovali ochotnické spolky a hráli divadla, což se K. Kramářovi líbilo, protože nezáleželo na jejich původu ani postavení. Jak M. Lustigová ve své knize uvádí, K. Kramář v tom viděl „*krásný, opravdový český, srdečný demokratismus*.“⁷³

Karlův otec Petr Kramář byl po smrti svého otce Josefa vychováván dědečkem spisovatele Antala Staška. Díky jeho rozhodnutí se Petr stal zedníkem a později i regionálním stavitelem. Mimo pracovní nadání se věnoval také politickému dění. Řadil se mezi mladočeskou stranu a byl hrdým vlastencem. V roce 1857 uzavřel sňatek s Marií, dcerou starosty ve Vysokém nad Jizerou, Františka Vodsed'álka. Po třech letech

⁷² WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 11-12.

⁷³ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 11.

manželství se narodil syn Karel, který měl další čtyři sourozence, ale žádný z nich se nedožil školního věku. Zůstal tedy jediným synem svých rodičů.⁷⁴

P. Kramář vštěpoval svému synovi Karlovi lásku k pravdě a k vlasti. P. Kramář byl hlubokým vlastencem, podporujícím podnikání i národní hnutí v Podkrkonoší. Sám jako podnikatel dosáhl nemalého úspěchu, díky čemuž mohl zabezpečit život a vzdělávání svého syna Karla.⁷⁵

Otec K. Kramáře vedl vynášející stavitelskou živnost a podnikal rovněž i v mnoha jiných oblastech. V roce 1875 se rodina Kramářových přestěhovala do Semil.⁷⁶ Po přestěhování do Semil vykazovala stavební firma P. Kramáře značný zisk, díky čemuž se K. Kramář nemusel během svých studií potýkat s finančními problémy. Ve Vysokém nad Jizerou absolvoval první čtyři roky povinné školní docházky a poté přestoupil na německou školu v Liberci, kde si vylepšil své znalosti německého jazyka.⁷⁷

3.2. Vzdělání a studijní léta Karla Kramáře

Po absolvování základní školy ve Vysokém a poté v Liberci ho rodiče v jedenácti letech poslali na Malostranské gymnázium v Praze.⁷⁸ Jak K. Kramář ve svých pamětech uvedl, jeho otec se rozhodl, aby studoval pražské reálné gymnázium, doufaje, že se rozhodne pro reálku. Dále se tak rozhodl rovněž proto, že malostranské reálné gymnázium bylo městské, tedy české a ne státní, což bylo pro P. Kramáře, kvůli jeho vlasteneckým sklonům, rozhodujícím faktorem.⁷⁹ Již dříve na německé škole v Liberci, kde neměl zrovna nejlepší vztahy s německými spolužáky, se u něj

⁷⁴ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 12.

⁷⁵ SÍS, Vladimír, *Přípravy do služby národu*, in: Dr. Karel Kramář, *Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Sís, Vladimír, Praha 1936, s. 31.

⁷⁶ NOVÁ, Jana: *Dětské krůčky „vůdce národa“*, in: BÍLEK, J. - VEKEJ, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 37.

⁷⁷ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 12.

⁷⁸ WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 12.

⁷⁹ HOCH, Karel (ed.). *Paměti Dr. Karla Kramáře*. Praha, 1938, s. 37.

projevovaly jeho tendence k vlastenectví a zvláštního vztahu k Němcům. Na liberecké škole ale získal především kvalitní vzdělání a naučil se zde výborně německy. Po jejím absolvování nastoupil v září 1871 do malostranského gymnázia v Praze, přičemž rodiče Karla dostatečně finančně podporovali. Toto gymnázium bylo značně vlastenecké, za což byl rád především Karlův otec. Gymnázium i rodinné zázemí ovlivnily jeho lásku k národu a vlastenectví. Na gymnáziu se seznámil se studenty z Polska a Bulharska, což rovněž ovlivnilo základ jeho slovanství. Na škole neměl studijní potíže, učil se jazyky a pro svou lásku k hudbě, kterou mu vštěpoval jeho otec, hrál na housle a piano. K. Kramář rád dirigoval a vedl kupříkladu své spolužáky, hovořil před nimi na veřejnosti a učil se rétorice. Na gymnáziu se začal zajímat o politiku, když se účastnil vlasteneckých manifestací, s čímž ale jeho otec úplně nesouhlasil, neboť doufal, že půjde v jeho podnikatelských šlépějích.⁸⁰

K. Kramář byl bystrým studentem, který se sám dovzdělával a rozšiřoval si své znalosti i mimo školu. Již na gymnáziu se projevovali jeho tendence k vlastenectví a odstup od rakousko-uherské monarchie. K. Kramář se svou láskou k vlasti netajil, což se také nemile projevilo i na jeho hodnocení z mravů, kdy místo chválení rakousko-uherské armády, se otevřeně vyjadřoval k situaci v Rakousko-Uhersku.⁸¹ V roce 1879 dokončil malostranské gymnázium v Praze a odcestoval do Berlína, kde se zapsal ke studiu na právnické fakultě. V Berlíně navštěvoval přednášky profesora A. Wagnera, který ho přiměl ke studiu ekonomie a peněžnictví.⁸² K. Kramář se rozhodl pro studium v zahraničí zejména kvůli získání nových vědomostí a dovedností, ale také především pro to, aby byl díky novým znalostem prospěšný svému národu, což si již za dob svých předešlých studií stanovil jako svůj cíl.⁸³

K. Kramář odešel do ciziny, ne aby hýřil, jako synové jiných zámožných otců, ale kvůli studiu a nabytí bohatých národohospodářských, historických i politických vědomostí. Žádný politik neměl před K. Kramářem tolik styků s politiky zvučného

⁸⁰ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 13-14.

⁸¹ Tamtéž, s. 15.

⁸² WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 12.

⁸³ SÍS, Vladimír, *Dr. Karel Kramář, Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Praha 1936, s. 11.

jména jako právě on. Ve Vídni byl však proto před válkou hodně kritizován. B. Franta vzpomínal na K. Kramáře jako na člověka, „*kteřý se hodně vzdělával a jevil stále činně lásku ku práci. Při veškeré vážné práci byl přístupem ušlechtilému veselí; žert jeho nešel nikdy tak daleko, aby se blížil urážce; odzbrojoval lehce vtipem a rád poučil mnohé, poněvadž mohl; kritika jeho byla zajímavá.*“⁸⁴

K. Kramář ve svém deníku z dob studií v Berlíně, dne 22. října 1879 napsal: „*Již čtvrtou noc v Berlíně! Dnes týden byl jsem ještě mezi svými, mluvil jsem svou drahou mateřštinou, a nyní mezi lidmi cizími, zpanštelými, hrdými tím kusem slávy vražedné, největším to mám štěstím, mohu-li si chvíli česky pohovořiti. Leč darmé stýskání, já volil sám, ať trpím též.*“⁸⁵

K. Kramář se během svého studia v cizině zajímal především o národní hospodářství a finanční vědu. V letním semestru se přesunul do Štrasburku, kde studoval pod vedením profesora Gustava Schmollera. Při návratu do Prahy se v zimním semestru 1880 seznámil s politikem J. Kaizlem. Ten byl tehdy i jeho pedagogem, u kterého později složil K. Kramář několik zkoušek. V té době probíhaly boje o obnovení české univerzity, do kterých se s vervou zapojil. Byl členem spolku *Všehrd*, založeným studenty práv a již v té době byl vybrán za jeho předsedu zábavního výboru a knihovníka. Během svého života také nesčetněkrát cestoval po Evropě.⁸⁶ Snad právě všechny tyto zkušenosti utvářely jeho osobnost. Nadaný syn, z perspektivní rodiny, z dostatečně finančně silného zázemí, který se sám zajímá o studium, politický život, svět kolem sebe a učení se cizím jazykům. Ne každý by dokázal s takovým potenciálem zacházet. K. Kramář ovšem věděl, jak jej využít. Dá se říci, že vše, čemu se za svůj život přiučil, dokázal obrátit ke svému užitku. Především mohl čerpat z výchovy od svých rodičů, ale i z dob studií.

Před rozdělením pražské univerzity byl K. Kramář nucen absolvovat studium na tehdejší pražské německé univerzitě. V této době se sváděl velký boj, nejen studentů,

⁸⁴ FRANTA Bohuslav, *Vzpomínky ze života Dra Kramáře*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář*, k šedesátým narozeninám. Praha 1920, s. 8-9.

⁸⁵ SÍS, Vladimír, *Dr. Karel Kramář, Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Praha 1936, s. 17.

⁸⁶ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 17.

o vrácení univerzity českému národu. K. Kramář se rovněž účastnil protestů, národních i politických hnutí, za obnovu české univerzity. V tomto boji český národ dosáhl svým způsobem svého vítězství. V roce 1882 nebyla pražská univerzita sice přiznána českému národu, ale byla rozdělena na českou a německou, přičemž K. Kramář okamžitě přestoupil na českou.⁸⁷

K. Kramář byl velice cílevědomý a vytrvalý člověk. Dne 24. dubna 1884 se stal doktorem práv. Profesi advokáta se přes své vzdělání nikdy nevěnoval, ačkoliv se účastnil tvorby zákonů v Rakousko-Uhersku i Československu.⁸⁸ Po získání doktorátu však jeho studia neskončila. V květnu 1884 se vydal opět na cestu do Berlína, kde se rozhodl zapsat do semináře ke známému profesorovi státovědy Adolfu Wagnerovi.⁸⁹ Poté následovala další studijní cesta do Francie. Francouzština se řadila mezi další jazyky, které mu byly blízké a které dokonale ovládal. S dalším světovým jazykem, angličtinou, měl však jisté potíže, ačkoliv léto roku 1885 strávil v Londýně.⁹⁰

K. Kramář „ *vynikal osobním kouzlem, jemuž nikdo téměř neodolal a kdo s ním mluvil jen několik minut, zachoval si nesmazatelnou upomínku na toto setkání. Okouzloval svou vlídností: přímý pohled, otevřená ruka; líbil se svou dobrou myslí a svým pevným zdravím. Vše u něho dýchalo touhou po činnosti. Miloval život po všech jeho stránkách.*“⁹¹

Během své první cesty do Ruska v roce 1890 poznal K. Kramář svou nastávající manželku, Naděždu Nikolajevnu Abrikosovovou. Pocházela z bohaté podnikatelské rodiny, která se zaměřovala na tkalcovství. Jejich vztah však nebyl od samého začátku idylický. Naděžda byla totiž v té době provdána za Alexeje Alexejeviče Abrikosova, který též pocházel ze zámožné rodiny, specializující se na výrobu cukrovinek. Oba mladí manželé se řadili do významné moskevské společnosti a měli spolu čtyři děti.

⁸⁷ SÍS, Vladimír, *Přípravy do služby národu*, in: Dr. Karel Kramář, *Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Sís, Vladimír, Praha 1936, s. 37.

⁸⁸ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 17-18.

⁸⁹ KOŘALKA, Jiří, *Zkušenosti Karla Kramáře ze studií v Berlíně*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 47-48.

⁹⁰ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 18-19.

⁹¹ DENIS, E., *Dr. Kramář a Evropa*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář, k šedesátým narozeninám*. Praha 1920, s. 3.

Stýkali se s vybranou společností, kterou zvali do svých sídel. Mezi tuto společnost se také řadil právě K. Kramář. Během dubna roku 1890 se Karel seznámil s Naděždou. Ačkoliv byla vdaná žena, vychovávající děti, vzplanula mezi nimi láska. K. Kramář začal trávit více času v blízkosti této rodiny, a to především proto, aby mohl být v kontaktu s N. Nikolajevnou. Kvůli své kariéře ale nemohl trávit v Rusku tolik času, kolik by rád. Zůstali tedy v kontaktu přes četnou korespondenci. Jednalo se o milostné dopisy, které byly velmi tajné. Nikdo se o nich neměl dozvědět, aby nevzbudily podezření. Udržováním vztahu na dálku nastalo pro Karla trýznivé období. Špatně snášel, že nemůže být v blízkosti Naděždy a jejich vztah zažil těžkou zkoušku. Nebylo jisté, zda vzdálenost tisíců kilometrů i dalších okolností vůbec překonají. Jejich další setkání však proběhlo za celkem nepříznivé situace. Naděžda totiž podstoupila těžkou gynekologickou operaci ve Vídni. Již tehdy bylo jasné, že vztah mezi ní a K. Kramářem je více, než pouhé přátelství. Karel se k ní připojil i během ozdravného pobytu ve švýcarských Alpách a trávili spolu mnoho času.⁹² Od podzimu 1893 spolu začali Karel a Naděžda žít, ačkoliv Naděžda byla stále manželkou A. A. Abrikosova. Naděžda požádala o rozvod, což v té době v Rusku nebylo vůbec jednoduché. Rozvod s Alexejem se uskutečnil až po dlouhé době, teprve dne 5. února 1900. O několik měsíců později, dne 17. září 1900, se Naděžda provdala za K. Kramáře.⁹³

3.3. Karel Kramář politikem

V roce 1886 vznikl nový politický směr zvaný realismus. Jeho vzniku předcházela aféra o pravosti Rukopisů královédvorského a zelenohorského, v níž figuroval T. G. Masaryk. Realisté se považovali spíše za myšlenkový proud, nežli za politickou stranu. Dle T. G. Masaryka měl směr realistů představovat realitu dle skutečnosti. Jejich politika měla přinést nový vítr v politice i mezi politiky a českou veřejností. K. Kramář se k realistům dostal díky svému dřívějšímu učiteli J. Kaizlovi.

⁹² LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 86-89.

⁹³ Tamtéž, s. 91-92.

Právě J. Kaizl seznámil K. Kramáře i s T. G. Masarykem. V roce 1888 se J. Kaizl, K. Kramář a T. G. Masaryk stali základem realistické skupiny.⁹⁴

J. Kaizl zlákal K. Kramáře k připojení se k realistickému hnutí, ve kterém působil s T. G. Masarykem. Realistické hnutí nebyla v té době politická strana, pouze skupina, dávající tehdejšímu životu nový směr. Staročeši byli v té době příliš konzervativní a mladočeské hnutí až příliš politicky zaujaté. Realistickému hnutí utvářely zvučné jméno především osobnosti, které v něm působily. Realisté se soustředili okolo týdeníku *Čas*. Jejich program zněl: „*ani mlado, ani staro, především však slušnost, sebevědomí a poctivost národní; cíl: největší míra národní samosprávy; národní a slovanské cítění ve všem všady, byť i žádný panrusismus, spíše panslavismus.*“⁹⁵

J. Kaizl měl v té době už jisté zkušenosti s politikou, T. G. Masaryk byl o deset let starší vědec, než K. Kramář, který byl zase prospěšný díky své průbojnosti a znalosti vídeňského prostředí. K. Kramář působil v této trojici jako věkově nejmladší člen, ale časem se mu přestalo líbit být brán pouze za nejmladšího člena jejich skupiny. T. G. Masaryk byl ze začátku pro K. Kramáře učitelem, kterému naslouchal a učil se od něj. Toto postavení se mu však po čase též protivilo a přesto, že byli dříve přáteli, začali se později rozcházet i názorově.⁹⁶ Možná právě zde můžeme narazit na první vzdor K. Kramáře vůči T. G. Masarykovi a jejich v lecčems rozdílné povahy i myšlenky.

T. G. Masaryk, J. Kaizl a K. Kramář vedli společně politické debaty, které právě způsobily vznik realistické skupiny. Založení realistické strany mělo znamenat reformu a povznést českou politiku i český veřejný život. Prakticky však nebylo snadné dosáhnout vytyčených cílů a nezbývalo jim nic jiného, než založit buď novou stranu, nebo se připojit k fungující, kterou pro ně byla strana mladočechů.⁹⁷ Oficiálně označená byla jako *Národní strana svobodomyslná*. Vyznáním mladočechů byla aktivní politika,

⁹⁴ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 22-24.

⁹⁵ SÍS, Vladimír, *Přípravy do služby národu*, in: Dr. Karel Kramář. Život – Dílo – Práce vůdce národa, Sís, Vladimír, Praha 1936, s. 41.

⁹⁶ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 24.

⁹⁷ VELEK Luboš: *Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1890-1914*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 105-106.

svobodomyšlnost, rovnost náboženských vyznání a zdokonalení českého školství. K. Kramář se o mandát poslance říšské rady ucházel ve svém rodném kraji. Svoboda tisku, právo shromažďovací, spolčovací, všeobecné volební, to byly hlavní body jejich volebního programu. K jeho prvnímu veřejnému vystoupení došlo dne 12. února 1891 v Hořicích, kde pronesl svoji předvolební řeč. Usiloval o spolupráci města s venkovem a prosazení všeobecného volebního práva.⁹⁸ Tato trojice v popředí českého realismu chtěla vědeckým a pravdivým přístupem změnit politické dění.⁹⁹

Řečnický talent K. Kramářovi pomáhal, jak při jeho vystoupeních na veřejnosti, tak při volebních kampaních. Podával jasné argumenty, podepřené znalostmi a na své okolí působil přívětivým dojmem. Snad i právě proto při volbách, dne 2. března 1891, ve svém volebním obvodu suverénně zvítězil. Již ve svých třiceti letech se K. Kramář stal politikem a poslancem říšské rady, což byl na tehdejší dobu nezvykle rychlý postup. Na jeho politické postavení se dostal především díky své píli, studiím v zahraničí a všeobecnému přehledu v mnoha oblastech. Dále mu samozřejmě napomohlo silné finanční zabezpečení, kdy se nemusel potýkat s problémy s penězi, jako jiní politikové té doby, ale mohl se věnovat pouze studiu a politické činnosti. K. Kramář se cítil být pro politickou činnost připravený. Měl za sebou studium v zahraničí, pobyt v Rusku i dostatečné vzdělání. Vzhledem ke svému mladému věku však nebyl ještě tolik znám široké veřejnosti, jako například J. Kaizl a T. G. Masaryk, což mu působilo velké starosti. Právě v této době se K. Kramář při spolupráci s J. Kaizlem a T. G. Masarykem cítil nadbytečným.¹⁰⁰

Na jaře roku 1891 byl tedy K. Kramář zvolen za mladočeskou stranu jako poslanec. K. Kramář své působení za mladočechy zhodnotil těmito slovy: „*Většinou jsem se v prvních letech svého poslanectví zabýval otázkami hospodářskými, sociálními a speciálně také živnostenskými, jež jsem měl za vážnou složku naší české sociální*

⁹⁸ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 45-46.

⁹⁹ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008 s. 13.

¹⁰⁰ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 47.

otázky, vedle otázky dělnické.“¹⁰¹ Vzdělání, znalost cizích jazyků, ale i znalosti právnické a ekonomické, dále také řečnický um a charismatická osobnost jistým způsobem dopomohly K. Kramářovi k hladšímu vstupu do politiky. Působil jako typ politika profesionála.¹⁰²

Při politických zasedáních se K. Kramář přimlouval za to, aby sociálně slabší lidé měli jisté úlevy. Zdroje, které by jim měli pomoci, by se hledali u těch sociálně zdatnějších. Tyto myšlenky však vzbudily nevoli zvláště u zámožných německých poslanců. K. Kramář díky svému sociálnímu cítění myslel na blaho všech, i sociálně slabých. Mimo zájem o pomoc slabším spoluobčanům se zajímal především o zahraniční politiku.¹⁰³ V tehdejší době bylo velmi těžké prosadit názor českého národa v Říšské radě. Český hlas v radě neměl téměř žádnou váhu a K. Kramář si to uvědomoval. Za svého politického trvání v říšské radě se snažil především prosadit práva českého národa, který měl být brán stejně jako ostatní členové monarchie. Při svém politickém působení se K. Kramář však i nadále věnoval finančním a daňovým otázkám a také především zahraniční politice.¹⁰⁴

K. Kramář se snad i díky svému sociálnímu cítění zabýval otázkou dělnickou či sociální, poměry rolnictva a drobného živnostnictva. Český dělník byl na popředí a mělo by být o něj staráno, aby se mu vedlo dobře, byl spokojený a zůstal se svým národem. Němčina pro něj byla jako rodný jazyk. Věděl, jak je důležité znát cizí jazyky, což také svým studentům vštěpoval, přesto považoval vnucování němčiny našemu národu za ponižující. Mimo německý jazyk zdůrazňoval především ruštinu. Byla důležitá především proto, aby člověk mohl proniknout do tajů slovanské duše.¹⁰⁵

To, že K. Kramář prosazoval uplatnění českého státního práva, neznamenalo, že by mělo být německé obyvatelstvo českých zemí utlačováno. To mělo přinést kulturní

¹⁰¹ BAŽANTOVÁ, Ilona, *Karel Kramář a jeho zájem o národohospodářskou a finanční vědu*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 70.

¹⁰² VELEK Luboš, *Karel Kramář a Národní strana svobodomyšlná (mladočeská) 1890-1914*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 107.

¹⁰³ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 54-55.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 59.

a hospodářský rozkvět a bylo by přínosné pro oba národy. Demokracie by zvítězila a česká země by mohla vzkvétat.¹⁰⁶ V roce 1894 byl K. Kramář zvolen také poslancem českého zemského sněmu, ve kterém působil, později i jako poslanec československého parlamentu, po celý život. K. Kramář se jako zastávce českého státního práva orientoval na otázky národohospodářské a sociální. V roce 1896 vydal knihu *České státní právo*. Řečnický um byl K. Kramářovi velkou výhodou. Jasně formuloval své projevy a dokázal zaujmout. Projevy K. Kramáře byly označovány za brilantní a vypracoval se v uznávaného rétora parlamentu. Roku 1897 se K. Kramář dokonce stal místopředsedou poslanecké sněmovny.¹⁰⁷

Když roku 1897 byl K. Kramář zvolen jako místopředseda poslanecké sněmovny říšské rady, zmítaly se neslýchané negativní odezvy sněmovnou a mnozí čeští poslanci byli proti zaujetí místa v předsednictvu právě K. Kramářem. Dle předsednictva byl K. Kramář pro tuto funkci příliš mlád a bez mnoha potřebných zkušeností. Tvrdili, že funkce člena sněmovny by měla být určena starším ročníkům, kteří mají svou politickou budoucnost již za sebou a jsou dostatečně zralí. Přesto se K. Kramář stal druhým předsedou sněmovny a přešel tuto zkoušku.¹⁰⁸

Na konci 19. století klesl počet voličů Národní strany svobodomyslné. Důvodem bylo především rozšíření politického spektra o nové politické strany. Mimo staročechů i mladočechů se přitažlivějšími ukázali sociální demokraté, agrárníci, národní socialisté a strany pokrokářské. Politika Národní strany svobodomyslné byla K. Kramářem označována jako „pozitivní“, přičemž poprvé bylo toto označení vysloveno na schůzi klubu mladočeské strany v roce 1903. K. Kramář se v této době mimo jiné zasloužil o podporu českého národa jak kulturně, tak hospodářsky. V té době se zakládaly české

¹⁰⁶ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 62.

¹⁰⁷ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 13-14.

¹⁰⁸ HELLER Servác, *Dr. Kramář v mé paměti*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář, k šedesátým narozeninám*. Praha 1920, s. 14.

školy, čeští úředníci stanuli v popředí centrálních úřadů, stavěla se lokální železniční síť a mnohé další.¹⁰⁹

Po smrti J. Kaizla v roce 1901 se K. Kramář stal nejvýznamnější představitelem Národní strany svobodomyslné a roku 1907 i jejím předsedou. Zatímco se tehdy vliv této strany snižoval, Kramářův vliv v politickém spektru rostl. Ve volbách roku 1907 byla mladočeská strana poražena a přestala působit v popředí české politiky. Hlavní příčinou neúspěchu mladočeské strany mělo být prosazení všeobecného rovného volebního práva, v témže roce. Právě volební reforma byla Kramářovým hlavním politickým cílem. Ačkoliv K. Kramář rostl ve své prestiži, musel čelit rovněž kritice jeho politické strany, pocházející od Národních listů. Dále musel bojovat s klesajícími volebními preferencemi. Přesto se mu však podařilo získat finance pro založení Pražských akciových tiskáren a kritika K. Kramáře ze strany svobodomyslných novin skončila. Stal se opět vedoucí osobností české politiky, ačkoliv již nepůsobil v nejsilnější straně tehdejšího politického spektra. V předválečném období bylo jen těžko možné najít politika, který byl tolik zesměšňován ze stran nepřátel a vychvalován od svých přátel.¹¹⁰

3.4. Kramářovy představy o zahraniční orientaci českých zemí

Jaké byly tedy představy o zahraniční orientaci českých zemí v pojetí K. Kramáře? Zastával názor o zachování Rakousko-Uherska či naopak? Snil o české samostatnosti nebo měl úplně jiné představy?

K. Kramář byl jedním z prvních poslanců, kteří se při promluvě ke svým voličům věnovali otázkám zahraniční politiky habsburské monarchie. K. Kramář otevřeně vystupoval a kritizoval rakouskou politiku, především její vztah k balkánským národům. Rovněž se postavil proti politice Trojspolku. Rakousko se totiž dle K. Kramáře nemělo spolčovat do spolků či aliancí, především kvůli své vnitřní

¹⁰⁹ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 15.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 15-16.

nejednotnosti. Mělo by si hledět vlastních národů a obnovit svoji vnitřní jednotu.¹¹¹ Co se týče státního zřízení, byl K. Kramář jednoznačně pro republikánské státní zřízení. Jedním z jeho požadavků pro Rakousko byla především silná legislativa.¹¹²

K. Kramář dával najevo nesouměrnost politiky Rakousko-Uherska s Německem. Pokud se měl někdo stát pro Rakousko-Uhersko partnerem, mělo to být, dle K. Kramáře, místo Německa právě Rusko. Byl názoru, že rakousko-uherská monarchie bude pod Německem v pozici jako druhořadá a vůči němu podřízená.¹¹³ V 90. letech 19. století se K. Kramář zajímal hlouběji o slovanskou problematiku, která se vztahovala k jemu blízkému Rusku, o němž hovořoval i před sněmovnou. Sbližování a spolupráci Rakouska s Německem K. Kramář kritizoval, zejména politiku Trojspolku. Nechtěl dopustit, aby Rakousko bylo utlačováno německou politikou. Jeho myšlenky se projeví o pár let později, neboť pokud by Rakousko zahájilo spolupráci s Ruskem a Francií, nemuselo ani ke světové válce dojít.¹¹⁴ Což jsou dnes jen spekulace a odhady.

K. Kramář měl tedy představu federalizace Rakousko-Uherska. Myšlenka spravedlivé monarchie, uznávající stejným způsobem všechny své národy, měla přinést zlepšení celé rakouské politiky. Odůvodňoval to tím, že pokud Rakousko poskytne podporu svým slovanským státům, tyto státy se mu za to odvděčí. Každý stát by měl najít v monarchii podporu. Jeho snažení bylo zaměřené především na Čechy, kteří měli mezi Slovany zaujímat vůdčí postavení.¹¹⁵ K. Kramář ještě před 1. světovou válkou, v květnu 1914, přišel s projektem na vytvoření Slovanské říše. Tato říše měla být konstituční monarchií, přičemž v jejím čele mělo spočinout Rusko. Vedoucí osobou by byl ruský car. Celá federace by měla společné zákonodárství i zahraniční politiku, přičemž hlavním jazykem měla být ruština.¹¹⁶

¹¹¹ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 54.

¹¹² WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 215.

¹¹³ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděжда Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 18-19.

¹¹⁴ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 64.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 114

¹¹⁶ LUSTIGOVÁ, Martina, *Kramářův pohled na Rusko*, in: *Historický obzor*, 2003, č. 5/6, s. 116.

Po Kramářových politických neúspěších před 1. světovou válkou chtěl zaujmout se svou ideou Ústavy Slovanské říše. Byl to jeho jakýsi poslední krok, jak by se mohl zviditelnit a prosadit své názory v otázce pojetí slovanských národů. Ústava však neměla plnohodnotnou koncepci a byl to spíš zoufalý pokus o řešení slovanské otázky vůbec. Habsburskou monarchii měla dle K. Kramáře nahradit monarchie jiná. Po rozpadu říše by měla vzniknout všeslovanská federace. Celá Slovanská říše měla dle K. Kramáře spojovat Rusko, Polsko, Čechy (včetně Slovenska), dále Bulharsko, Srbsko a Černou Horu. Hlubším řešením otázky nastalých problémů po následném rozpadu rakousko-uherské monarchie se však nezabýval.¹¹⁷

Přesto, že byla myšlenka novoslovanství K. Kramáře neúspěšná, stala se nakonec nejvýznamnějším projevem české aktivní zahraniční politiky tehdejší monarchie.¹¹⁸ K. Kramář byl i v době před 1. světovou válkou považován za symbol české politiky.

¹¹⁷ DOUBEK, Vratislav, *Česká politika a Rusko (1848-1914)*, Praha 2004, s. 259.

¹¹⁸ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana, VANDROVCOVÁ, Miroslava, *Karel a Naděжда Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 21.

4. Vztah Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Kramáře před 1. světovou válkou

V této kapitole se pokusím vyjádřit, jaký byl vlastně osobní i politický vztah mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem v době před 1. světovou válkou. Jaké měli názory na tehdejší politické dění, jaké byly jejich životní postoje a filozofie? A v čem se neshodovali? Dokázali se vůbec názorově sjednotit? V čem tkvěla problematika jejich vztahu? T. G. Masaryk a K. Kramář jsou bezpochyby dvě významné osobnosti, které se zapsaly do historie našeho národa. Tato zvučná jména byla velmi dobře známá i v období do 1. světové války. Co tyto muže spojovalo? Nadšení pro politiku či láska k českému národu? Jak dlouho vydržela jejich spolupráce?

Jako jedním z rozdílů mezi nimi by se mohl zdát věkový odstup. T. G. Masaryk působil jako uvědomělý a vzdělaný filozof a o 10 let mladší K. Kramář, byl v době jejich seznámení, stále ještě teprve začínající, ačkoliv rovněž velmi vzdělaný politik. Ten k němu vzhlížel s respektem a uznáním. To mimo jiné dosvědčuje i způsob stylu korespondence mezi nimi. K. Kramář oslovoval T. G. Masaryka s jistým druhem pokory a snad i s obdivem. Z pozice T. G. Masaryka je zřejmé, že byl rád, že může K. Kramáře v lecčems poučit a poradit. Otázkou je, do jaké míry mu to mohlo být příjemné, a necítil se spíše, jako kdyby ho poučoval vlastní otec než rovnocenný kolega. K. Kramář si začal brzy utvářet vlastní náhled na politiku i na život a pokud s T. G. Masarykem nesouhlasil, tak použil své argumenty.

Jak jsem již uvedla, písemné styky obou mužů začaly dne 12. ledna 1889. Od tohoto dne se dle *Korespondence* datují první zmínky o písemných kontaktech mezi nimi. T. G. Masaryk byl ten, který onu korespondenci zahájil a již po prvním měsíci vzájemného dopisování nazýval K. Kramáře blízkým oslovením „Milý příteli“. Zato K. Kramář oslovoval stále T. G. Masaryka s jakousi úctou či pokorou, snad i díky věkovému rozdílu a profesnímu postavení. Zatím tedy „Milý pane profesore“ nebo také „Velectěný pane profesore“, při rozloučení však psával, „s přátelskými pozdravy“ či

„v přátelské úctě“. K. Kramář poprvé označil T. G. Masaryka jako „přítele“ až téměř o necelý rok později, na konci roku 1889, dopisem odeslaným z Vídně.

Oba tito muži vynikali svým řečnickým umem i vystupováním, jak na politické scéně, tak ve svých projevech. Měli významné postavení, dokázali své okolí zaujmout a působili velkým charismatem. Je rovněž velmi zajímavé, že oba měli za manželky cizinky. Oba dva rovněž spojovala láska k českému národu a nebylo jim lhostejné jeho postavení v rámci Rakousko-Uherska. Tato kapitola se bude věnovat jejich vzájemné spolupráci a působení před 1. světovou válkou, dále názorovým rozporům i názorům na postavení českých zemí v rámci Rakousko-Uherska.

Jak již bylo v předchozích kapitolách této práce zmíněno, T. G. Masaryk se s K. Kramářem poznal prostřednictvím J. Kaizla. Konkrétní datum a místo setkání však nikdo z nich přesně neuvedl. Je pouze známo, že se jejich setkání uskutečnilo během roku 1887.¹¹⁹ Jejich seznámení proběhlo právě v době vzniku realistického hnutí. Od té doby již dlouhá léta probíhala spolupráce těchto politiků, dá-li se říci, snad i přátel.

Jak se již může zdát zřejmé, vztah T. G. Masaryka a K. Kramáře nebyl vždy stejný, teprve postupem času dozrával a vyvíjel se. K. Kramář na počátku k T. G. Masarykovi vzhlížel a obdivoval jej. T. G. Masaryk byl pro K. Kramáře učitelem, byl označován přezdívkou „Pastýř“. Znamenal pro něj politický vzor, který nejdříve určoval politickou linii. Avšak K. Kramář se v politickém dění brzy zorientoval. Poté produkoval vlastní, nejen politická stanoviska, která se však ne vždy shodovala s názory T. G. Masaryka. Mladý K. Kramář byl T. G. Masarykem označován přezdívkou „Dítě“, což se mu později samozřejmě nelíbilo a přestal toto oslovení tolerovat. Po vstupu K. Kramáře do politiky se jeho vnímání na politické scéně změnilo. Více se osamostatnil a vytvářel si vlastní názory a myšlenky. Oslovení „Dítě“ nesnášel. Na začátku jejich vztahu působil T. G. Masaryk otcovským, až opatrovnickým dojmem. Postupem času toto rádobí „otcovství“ opadalo, ale přesto bylo stále znát, že T. G.

¹¹⁹ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005, s. 7.

Masaryk na K. Kramáře svým způsobem stále dohlíží.¹²⁰ Lze usoudit, že oslovení „Dítě“ vzniklo především ze zřetelného věkového rozdílu mezi nimi. T. G. Masaryk zde působil jako starší dohlízející kolega, který mu předával své letité znalosti a zkušenosti. V tomto postavení K. Kramář figuroval jako učící se žák. Mohlo by se ale zdát, že toto přívěsko bylo pro něj až urážlivé. Kam a jak daleko až mohl sahat Masarykův paternalismus vůči K. Kramářovi?

Od roku 1890 měly Masarykovy dopisy směřované K. Kramářovi otcovsky nabádavý tón a K. Kramář se T. G. Masarykovi do poloviny 90. let světoval jako staršímu, zkušenějšímu příteli. Ten byl zřejmě rád, že mohl K. Kramáře vést, formovat a vzdělávat k obrazu svému. Poté, co se mu však K. Kramář začal názorově vychylovat a začínal se sám prosazovat, v politice i osobním životě, tyto vztahy ochlady. S postupem času přestal snášet Masarykovo poučování.¹²¹ Každý z těchto mužů zastával rozdílné nahlížení na politické dění i životní postoje. V následujících podkapitolách si přiblížíme jejich spolupráci, názorové rozpory i postoje k českému národu a Slovanstvu vůbec.

4.1. Spolupráce T. G. Masaryka a K. Kramáře

Spolupráce mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem nebyla však vždy shodná. Lišili se v mnoha ohledech. Je zřejmé, že K. Kramář „zahájil svou politickou dráhu ve spolupráci s Masarykem a zdá se, že po celý život měl k Masarykovi v každém případě úzký a zvláštní vztah, poznamenaný závisť a nevraživostí, ale i velkou náklonností.“¹²² Co si lze pod tímto vztahem představit. Snažil se snad K. Kramář o to, aby dokázal, že je schopnějším politikem či že jeho názory a postoje mají větší váhu, než názory T. G. Masaryka?

¹²⁰ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 58.

¹²¹ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005, s. 7.

¹²² WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 12.

Jak již je z této práce známo, T. G. Masaryk, společně s K. Kramářem a J. Kaizlem vedli realistické hnutí. T. G. Masaryk se v Čapkových *Hovorech* k jejich skupině vyjadřuje: „*Neměli jsme žádný skutečný politický program; spíš jsme drželi k sobě jako generace. Chtěli jsme nějak napravovat poměry, zlepšit noviny a univerzitu, byli jsme pro pozitivní a aktivní politiku – nebyl to jasný program, spíš směr a směr kritický a vědecký – Kaizl byl národohospodář, Kramář dělal pěknou práci o činnosti české dvorské kanceláře ve Vídni.*“¹²³

T. G. Masaryk a K. Kramář našli společnou řeč právě díky hnutí realismu. Snažili se společnými silami obnovit českou politickou scénu a přinést něco nového. Ačkoliv se jejich realistická skupina přidala k mladočeské straně, jejich politická cesta se později vinula jiným směrem.¹²⁴ Byl to právě K. Kramář, kdo se tehdy zasloužil o spojení realistů a mladočechů. Podílel se společně s J. Kaizlem a T. G. Masarykem na vypracování, již výše zmíněného, *lidového programu*, v němž byly prosazeny především hlavní politické zásady realistů. Tyto zásady později přešly i do Národní strany svobodomyšlné.¹²⁵ K. Kramář ve svých pamětech uvedl: „*Tento program byl formulován za souhlasu nejen Kaizla, nýbrž i Masaryka – jenom já, který jsem na něm měl tolik účasti svou iniciativou k našemu programu lidovému, jsem se jeho stylisace nezúčastnil. Byl jsem ve Vídni a snad už jsem byl aspoň – nadbytečným.*“¹²⁶ K. Kramář potřeboval dokazovat svoji důležitost. Snad i právě proto převzal iniciativu nad tvorbou lidového programu. Potřeboval cítit, že je pro tuto trojici potřebným či dokonce nepostradatelným.

Mladočeši se v 90. letech otevřeně vyjadřovali k zahraniční politice monarchie, především k jejímu postavení ke slovanským národům i Slovanům. Mladočeská strana se ocitla pod přísným dohledem a byla brána s odporem vlády i císaře. Jelikož ostře útočili na rakouskou zahraniční politiku, ocitla se strana pod přísným dohledem

¹²³ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 117.

¹²⁴ ČECHUROVÁ, Jana, *Kramář a Masaryk*, in: *Historický obzor*, 1998, č. 3/4, s. 71.

¹²⁵ SÍS, Vladimír, *Přípravy do služby národu*, in: Dr. Karel Kramář, *Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Sís, Vladimír, Praha 1936, s. 43.

¹²⁶ HOCH, Karel (ed.), *Paměti Dr. Karla Kramáře*. Praha, 1938, s. 271.

policie, jejich tisk byl konfiskován a veřejné schůze lidu se zakazovaly.¹²⁷ Snad i právě proto zde K. Kramář našel politickou stranu, která mu byla názorově i myšlenkově blízká. Zahraniční politika a slovanská otázka, to jsou témata, která K. Kramáře velice zajímala. Byl typem politika, který si vehementně stál za každou svou myšlenkou a snažil se její cíle naplnit. T. G. Masaryk se však se všemi radikálními názory mladočechů ztotožnit nemohl a jak již je známo, po několikaleté spolupráci, v roce 1893, z této strany odešel. Kdo s kým se názorově rozešel, nelze přesně určit.

Po Masarykově odchodu z mladočeské strany se s K. Kramářem na nějakou dobu odloučili. T. G. Masaryk se svým způsobem stáhl z politického dění a K. Kramář posílil svou politickou roli v české politice. T. G. Masaryk mu ale i nadále podsouval své rady a kritické připomínky, jak se měl chovat, jednat a jak ve své práci postupovat. K. Kramář zprvu těžce nesl Masarykovo rozhodnutí odejít z mladočeské strany a především jeho přestěhování z Vídně do Prahy. V té době se rovněž ženil J. Kaizl. K. Kramář se bál, že zůstane osamocen, ztratí své přátele a nebude mít již další přátelskou oporu.¹²⁸ Rozepře mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem začínaly tedy po odchodu T. G. Masaryka z mladočeské strany. Jakmile se politicky odloučil, stali se z nich političtí rivalové. Tímto krokem na nějaký čas ukončili svou politickou spolupráci.

Dalo by se říci, že K. Kramář vše posuzoval tak, jak to vyhovovalo nejvíce jemu. V otázce Masarykova odchodu z mladočeské strany a rovněž i z Vídně se ho K. Kramář snažil nabádat, aby svůj odchod ještě odložil a vše si rozmyslel. Snažil se vymyslet různé možnosti, aby dosáhl svého a T. G. Masaryk zůstal. K. Kramář v dopise T. G. Masarykovi píše: „*Není možno, abyste na dobu parlamentu s rodinou přesídlil do Vídně? Je to jen otázka bytu a nic víc. Pak by všemu bylo odpomoženo. Váš nejstarší hoch by se mohl zatím učití privátně – anebo bydleti v Praze u bratra Vašeho.*

¹²⁷ VELEK, Luboš: *Slovanství a Rakušanství v české politice v 90. letech 19. století – Kramářova aféra*, in: Veber, V. (ed.): *150 let Slovanského sjezdu (1848). Historie a současnost*, Praha 2002, s. 145

¹²⁸ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 58-59.

S ostatními dětmi by se to už dalo nějak provést.“¹²⁹ Jak z povahy K. Kramáře vyplývá, snažil se vymyslet řešení za každé situace. Především v těch případech, které se ho bytostně dotýkaly. Jak sám v dopise T. G. Masarykovi napsal: „*Zas uvidíme se jen málokdy a jen letem a to je mě velmi nepříjemný pomyslením. Kaizl se ožení - a naše trojice bude rozbita a jako při všem, nejhůř pochodím při tom já – ostanu sám a sám.*“¹³⁰ Masarykovy důvody však opomenul zdůraznit.

Jako spolupracovníci a političtí kolegové mohli vedle sebe působit pouze do té doby, dokud se jeden z nich nezačal názorově vychylovat. K. Kramář si bral velmi osobně, že T. G. Masaryk vystoupil z mladočeské strany. Rovněž tak bral i jeho stěhování z Vídně do Prahy. Nebylo mu příjemné pomyslení, že jejich trojice bude rozbita a nic nebude tak jako dříve. Tak, jak to vyhovovalo jemu. T. G. Masaryk však nedokázal jednat proti svému přesvědčení a také myslel na finanční zabezpečení své rodiny, která mu byla bližší, než přání K. Kramáře.

4.2. Názorové rozpory mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem

Jak se dalo předpokládat myšlenkové neshody mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem na sebe nenechaly dlouho čekat. K. Kramář byl jak v politickém spektru, tak v soukromém životě silnou osobností, která si nenechala nic líbit. Dokázal skvěle argumentovat a jednal přímo. Do té doby, dokud byli s T. G. Masarykem názorově za jedno, bylo vše v pořádku. T. G. Masaryk se ale rozhodl jít politicky jiným směrem. Nesouhlasil s politikou mladočeské strany a otevřeně se k jejímu chodu vyjadřoval. K. Kramář s jeho rozhodnutím nesouhlasil a své názory dával rovněž značně najevo.

Příkrou kritiku mladočeské strany zastával T. G. Masaryk, v době po jeho odklonění se od mladočechů, v roce 1893. Ve svých spisech *Česká otázka, Naše nynější*

¹²⁹ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, K. Kramář, T. G. Masarykovi, 30. srpna 1892, Praha 2005, s. 220.

¹³⁰ Tamtéž, Kramář Masarykovi 30. 8. 1892, Praha 2005, s. 220.

krize, Jan Hus, Karel Havlíček vyložil své pojetí české otázky. Z pohledu nezávislého politika velmi ostře kritizoval mladočechy. Ti samozřejmě kritiku nepřijímali a obratem kriticky vystupovali proti T. G. Masarykovi. Byl to především J. Kaizl, který na Masarykovu kritiku odvětil svým spisem *České myšlenky* (1895).¹³¹ Jedním ze zásadních rozporů mezi nimi byl tedy odlišný názor na mladočeskou politiku, vůči níž se T. G. Masaryk s nevolí vyjadřoval.

V roce 1895 J. Kaizl uveřejnil svoji *Českou myšlenku*, obhajující mladočeskou politiku. Tím se postavil do opozice vůči T. G. Masarykovi. Rovněž mu vytýkal nejasnost jeho pojmu „humanity“. T. G. Masaryk jím formuloval koncepci českého národa. J. Kaizl nesouhlasil s Masarykovou myšlenkou, že české národní snažení je inspirováno husitstvím a českým bratrstvím. Názorově se rozcházel nejen v pojetí českého národa, ale také pojetí politickém. J. Kaizl spatřoval ve straně mladočeské nový trend, který měl obnovit politickou scénu.¹³² T. G. Masaryk však se s tímto názorem nedokázal ztotožnit. K. Kramář se přikláněl na stranu Kaizlovu. Proto se i cesty K. Kramáře s T. G. Masarykem na nějaký čas rozešly.

K. Kramář se nechtěl vzdát svého politického názoru a vytýkal Masarykovu kritiku mladočeské strany. V dopise T. G. Masarykovi na jeho příkrou kritiku, kterou vyjádřil svým spisem *Naše nynější krise*, odvětil: „V nazírání na naši stranu se nesejdeme. Vy vidíte všecko neštěstí v oficiálním mladočešství, v Národních listech – já nepopírám, že v tom je mnoho, co se také mně nelíbí.“¹³³ I přesto však K. Kramář zůstával mladočeské straně věrný a věřil v její budoucnost.

T. G. Masaryk však nechtěl o svém názoru polemizovat. Jejich cesty se oddělily a každý se vydal jiným směrem. Vypovídá o tom dopis, který T. G. Masaryk zaslal K. Kramářovi, dne 16. srpna 1895. Vyslovil zde své stanovisko o jejich rozchodu: „Rozešli jsme se ne v maličkosti, ale ve vážném nazírání na život; je mi ještě trocha líto, že si musím říci to, co říkáte Vy, že si nebudeme překážet. Je to pravda, pravda již

¹³¹ URBAN, O., *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991, s. 212.

¹³² KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 23.

¹³³ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Kramář Masarykovi 12. 8. 1895, Praha 2005, s. 265.

dávno. Vy (i Kaizl) jdete cestou svou, já jdu a půjdu cestou svou.“¹³⁴ T. G. Masaryk snil o demokratizaci české politiky. Česká politika byla v nesnázích a nebyla schopna přijímat nové směry či strany. Na mladočesích především kritizoval, že se odvraceli od nových sociálních a politických proudů.¹³⁵ Každý z těchto mužů měl rozdílný pohled na tehdejší politickou situaci. Vzájemná spolupráce se tedy zdála být nemožná. Odlišil se nejen jejich politický názor, ale rovněž i životní postoj.

K. Kramář zastával názor J. Kaizla, který se ve svém spise *České myšlenky* naopak vyjadřoval proti Masarykově kritice mladočeské strany. Svůj názor a nesouhlas s Masarykovou kritikou vyjadřoval K. Kramář otevřeně. Posléze dne 29. srpna 1895 K. Kramář T. G. Masarykovi napsal: „Milý příteli, není nic platno, musím ještě Kaizla hájiti. Příliš jej odsuzujete – po mém soudě nespravedlivě. Přiznávám, mohl několika slovy alespoň naznačiti, proč jste tak roztrpčen na stranu a Národní listy, - ale o to se přec jen při celé věci v první řadě nejednalo. Nezapomínejte, proč Kaizl tu věc napsal. (...) My dva ve straně jsme – a Vy napíšete knížku, která je nejen proti Národním listům, ale také proti straně, a sice proti straně v mnohých věcech dost nespravedlivě.“¹³⁶ K jejich odloučení poté K. Kramář v tomto dopise ještě dodal: „Ostatně já opravdu nelituji, že jsme se politicky roztrhli (...), v politice nás drželo spíš osobní pohromadě než stejný názor na věc.“¹³⁷ Masarykovo oportunistické postavení proti mladočechům bral K. Kramář velice osobně. Nepovažoval jej za Masarykovu kritiku strany jako celku, ale rovněž kritiku jeho osoby, i osoby J. Kaizla. Po této názorové rozepři se oba politici ve své korespondenci na delší čas odmlčeli.

Po téměř půlročním odstupu udělal T. G. Masaryk první krok, kdy napsal K. Kramářovi: „Vy víte, *Dítě*¹³⁸, (...), jakmile osobní svazky jsou rozpoutány, a ty rozpoutány jsou. Vy jediný vážete mne ke straně, nebýt Vás, častěji bych byl psal a byl bych vystupoval jinak. Dříve měl jsem (ba posud mám!) také ohledy na Kaizla.

¹³⁴ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Masaryk Kramářovi 16. 8. 1895, s. 268.

¹³⁵ KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991, s. 23.

¹³⁶ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Kramář Masarykovi 29. 8. 1895, s. 268.

¹³⁷ Tamtéž, Kramář Masarykovi 29. 8. 1895, Praha 2005, s. 269.

¹³⁸ Rozumí se K. Kramář.

*Desíletá spolupráce nedá se prostě z paměti vymazat.*¹³⁹ Ačkoliv si to K. Kramář neuvědomoval, nebo nechtěl přiznat, T. G. Masaryk jej považoval za přítele a nechtěl se rozejít ve zlém. Jak z dopisu vyplývá, snažil se brát ohledy a jeho cílem nebylo zničit osobu K. Kramáře.

Následující korespondence obou politiků však navazovala s většími časovými odstupy a nebyla již tak horlivá a frekventovaná jako dříve. Politická i názorová změna je posunula jiným směrem. Těžko bylo možné navázat na tehdejší přátelství. Každý z nich si musel zajisté uvědomovat, že je od sebe dělí mnoho skutečností. Odcizili se sami sobě na opravdu velmi formální úroveň.

K. Kramář uvedl několik závěrů, ke kterým došel v otázce, co je od sebe dělí. T. G. Masaryk je dle K. Kramáře filozofem, píšícím o politickém katolicismu, zatímco K. Kramář je politik. K. Kramář napsal v dopise T. G. Masarykovi: *„Vy počítáte s kategoriemi, všeobecnými pojmy – já jako obyčejný člověk s lidmi a prostými fakty. Vy mluvíte o mladočešství – já o lidech v klubu.*“¹⁴⁰

Jaké názory však zastávali v otázce budoucnosti Rakousko-Uherska? K. Kramář nepopíral svoje obavy o jeho budoucnost a na sklonku 19. století si přál jeho zachování. Avšak pouze za určitých podmínek, které by měly splňovat především stejná práva jeho národů. Jak sám napsal: *„Stal jsem se jedním z těch, kteří se bojí o Rakousko a rádi by jej zachránili. Byl jsem dřív trochu ruštější – dnes jsem naprosto nacionalista a jako takový chci, aby Rakousko zůstalo.*“¹⁴¹ T. G. Masaryk na to obratem odepsal K. Kramářovi dopis, ve kterém nejprve vyvrací Kramářovy názory na jeho osobu. Poté se vyjadřuje rovněž k otázce působení Rakousko-Uherska, přičemž napsal: *„Milý příteli, odbavím si odpověď hned za tepla. Budu co možná stručný. Já tedy filozof, Vy politik, tj. já se podle Vás držím schemat a pojmů, Vy faktů. Mýlíte se velmi o mně i o sobě. (...) Vy se bojíte o Rakousko! Já ne. Palacký řekl: Byli jsme a budeme před*

¹³⁹ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Masaryk Kramářovi 8. 3. 1896, Praha 2005, s. 270-271.

¹⁴⁰ Tamtéž, Kramář Masarykovi 7. 1. 1899, s. 282.

¹⁴¹ Tamtéž, Kramář Masarykovi 7. 1. 1899, s. 283.

a po Rakousku. Ale jestli u Palackého to byla fráze, - já chci, aby to byl – fakt.“¹⁴² T. G. Masaryk zastával Palackého myšlenku austroslavismu. Rakousko by mělo zůstat pouze v případě, že by bylo demokratizované.

Další podstatná problematika ve vztahu obou politiků se nabízí v otázce užívání přízvisek. Jak je již z této práce známo, K. Kramář těžce snášel Masarykovu přezdívku „Dítě“. Působila urážlivě a nedůstojně. Byl přesvědčen, že v politických otázkách může T. G. Masarykovi značně konkurovat, ba dokonce, že je politicky znalejší, než on sám. Rozhořčeným a dotčeným tónem vytkl T. G. Masarykovi: „nebyl jsem ani dříve dítě, ani jím nejsem nyní – politickým dítětem – odpuste, na konec to musím říci -, jste byl vždycky a vždycky Vy a budete jím do smrti.“¹⁴³ Od tohoto okamžiku se jejich vzájemná korespondence ještě více omezila na pouhé zdvořilostní dopisy, kdy například K. Kramář T. G. Masarykovi oznamoval svůj sňatek s Naděždou Nikolajevnou.¹⁴⁴

Po roce 1900 nastalo období, kdy si oba politici, dle *Korespondence*, nevyměňovali žádné vzájemné dopisy a jejich vztah opět ochladl. O dlouhých šest let později, roku 1906 se však opět T. G. Masaryk rozhořčeně vyjadřuje o svém poměru ke K. Kramářovi. To spustila Kramářova kniha *Poznámky o české politice*, vydaná roku 1906. T. G. Masaryk napsal K. Kramářovi: „snažíte se být nestranným, ale nedovedete to. Např. jak omlouváte Národní listy, naproti tomu jak podškrtnujete osobní ráz realismu proti straně; děláte to tak: tak píšete proti realismu a : tak proti straně a Národním listům. Tím i Vaše pravda stává se nepravdou.“¹⁴⁵

Dne 6. března 1910, kdy následující den měl T. G. Masaryk oslavit 60 let života, mu K. Kramář stroze napsal následující: „Milý příteli, negratuluji Vám k šedesátce – není k čemu. Ale z duše Vám přeju, aby Vám Bůh dal ještě hodně zdraví, let a svěžesti k práci, kterou ještě chcete vykonat. (...) Jak škoda, že jsme se tak rozešli! Musilo to být? Tak se mně zdá, že lidé, kteří tomu tolik pomáhali – a nevěřím, že jsme se rozešli pro to, co bylo v nás – a kteří to vlastně všechno způsobiti měli a – mají ještě těžký

¹⁴² BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Masaryk Kramářovi 9. 1. 1899, s. 284-285.

¹⁴³ Tamtéž, Kramář Masarykovi, 15. 1. 1899, s. 290.

¹⁴⁴ Tamtéž, Kramář Masarykovi 23. 8. 1900, s. 292.

¹⁴⁵ Tamtéž, Masaryk Kramářovi 23. 8. 1906, s. 293.

*hřích.*¹⁴⁶ Počáteční přátelství i kolegiální spolupráce obou těchto mužů se zdála být tedy u konce. Jejich osobní vztah a poměr se přesunul již do velice formální úrovně. K. Kramář připisoval důvod jejich odloučení různým okolnostem i lidem v jejich blízkosti.

T. G. Masaryk posléze na důvod jejich odloučení odvětil: „*Máte pravdu, dostali jsme se každý do jiného ovzduší různých lidí; ale ty lidi jsme si přece jen také volili, a proto je důvod k tomu rozejítí také v nás. Na to se Vy díváte jinak.*“¹⁴⁷ Zde by se dalo říci, že K. Kramář opět nechtěl připustit, že by on mohl v leccěms udělat chybu a že důvod názorového i přátelského rozchodu s T. G. Masarykem mohl být způsobený částečně i jím samým.

Jejich názory se rozcházely rovněž i v otázce české státnosti. K. Kramář měl svoji koncepci českého státního práva, pojímanou z historického hlediska. Za to T. G. Masaryk koncipoval svou českou otázku. Co jim však zůstávalo společné, byl zájem o Rusko, Východ a Slovanstvo vůbec. Přesto všechno se však i v otázkách ruské i slovanské otázky jejich pohled různil.¹⁴⁸ K. Kramář se ve vztahu k Rusku vyjadřoval především velmi emocionálně. T. G. Masaryk byl v této otázce umírněnější, nahlížel na vše více intelektuálně a spatřoval i úskalí, která by mohla vést k nebezpečí pro demokracii.

Do roku 1914 nastávaly střety především v rámci realistů, kteří rádi provokovali, a oportunistických mladočechů. Například v době tzv. hilsneriády se část mladočechů projevovala značným antisemitismem,¹⁴⁹ což bylo v přímém rozporu s názory T. G. Masaryka. Tím se proti sobě myšlenkově postavili realisté v čele T. G. Masarykem a Mladočeši zastoupeni K. Kramářem. Jejich cesty se rozešly především po roce 1918, kdy Masarykovy aktivity budily velký úspěch a Kramářova politická pozice, ač byl také významnou osobností již vzniklého Československa, se nedala s tehdejšími Masarykovým postavením srovnávat. V tomto období mezi nimi docházelo k dalším

¹⁴⁶ BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Kramář Masarykovi 6. 3. 1910, s. 299.

¹⁴⁷ Tamtéž, Masaryk Kramářovi 8. 3. 1910, s. 300.

¹⁴⁸ ČECHUROVÁ, Jana, *Kramář a Masaryk*, in: *Historický obzor*, 1998, č. 3/4, s. 71.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 72.

politickým i osobním konfliktům.¹⁵⁰ Tato doba jejich působení však v této diplomové práci nebude rozebírána.

4.3. Pojetí českého národa z hlediska T. G. Masaryka a K. Kramáře

Co pro oba tyto politiky znamenal pojem národa a národnosti. Tyto dva pojmy se od sebe liší. Jakým způsobem je rozlišovali T. G. Masaryk a K. Kramář? A jak se vyjadřovali k otázce pojetí českého národa v rámci Rakousko-Uherska? Měl český národ bojovat o svou autonomii či se přiklánět k monarchii, a do jaké míry? Existovala i jiná možnost, než postavení českého národa v rámci rakouské monarchie?

V čem však T. G. Masaryk spatřoval úskalí pro český národ? Ve svém spise *Problém malého národa* uvedl: „*Problém malého národa je problém národa českého.*“¹⁵¹ T. G. Masaryk rovněž napsal: „*Otázka cti národa je otázka cti každého jednotlivce. Ne kupčit s vlastenectvím a vlastenectví prodávat. Neschovávat se za národ, nýbrž mít odhodlanost sám se znát ke všemu. (...) Láska k národu vlastnímu nemusí a nemá znamenat nenávisť k národu jinému.*“¹⁵² Pro to, aby byl národ šťasten, není potřeba nenávidět národy ostatní. To neznamená lásku k národu svému, ale nevraživost vůči národům ostatním, která nemůže nikdy přinést nic dobrého. Nelze se prohlašovat za vlastence, když jím člověk doopravdy není. Člověk by neměl být ustrašený v pozadí národa, ale jednat sám za sebe.

V polovině 90. let 19. století sepsal T. G. Masaryk několik svých zásadních prací. Chtěla bych vyzdvihnout především *Českou otázku* z roku 1895, ve které promýšlel českou filozofii a postavení českých dějin v historickém spektru. O tři roky později, v roce 1898, vydal T. G. Masaryk knihu *Otázka sociální*. V obou zmíněných knihách, *Česká otázka* a *Otázka sociální*, se vyrovnával s hlavními myšlenkovými proudy a politickými problémy doby. V *České otázce* vyjádřil T. G. Masaryk svou

¹⁵⁰ WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 12.

¹⁵¹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Problém malého národa*, Praha, 1990, s. 4.

¹⁵² Tamtéž, s. 9.

filozofii českých dějin, na jejímž základě vybudoval svůj politický program. Svě dřívější názory prohluboval novými argumenty, založené na realistickém základu.¹⁵³

Podle T. G. Masaryka má pro Čechy především velký význam idea humanity. Humanitní ideál je však potřeba uchopit prakticky, což vyžaduje mnoho úsilí a práce pro jeho naplnění. T. G. Masaryk ve svém spise *Česká otázka* psal: „*Humanitní ideál vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě společnosti a jejím orgánům osvětným, církevním, politickým, národním – všem. Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce.*“¹⁵⁴ Humanita pro T. G. Masaryka znamenala spojení s mravností a lidskostí. Znamenala pro něj mimo jiné dodržování mravních zásad. Humanita jde ruku v ruce s demokracií. Jedna bez druhé nemohou existovat. T. G. Masaryk měl blízký vztah k Bohu. Nebyl to vztah k církvi jako takové, ale především víra. Věřil v Boha a především v lidskost a člověka samotného. V *Hovorech* uvedl: „*Nejhlubší argument pro demokracii – víra v člověka, v jeho hodnotu, v jeho duchovnost a v nesmrtelnou duši.*“¹⁵⁵ Pokud chybí víra a mravnost, těžko lze dosáhnout demokracie a humanitního ideálu. S tím samozřejmě souviselo i postavení českého národa v rámci Rakousko-Uherska, kterému víra chyběla.

K otázce nestálosti českého charakteru T. G. Masaryk ve své knize uvedl: „*nepevnost a neucelenost našeho charakteru netkví pouze v nedostatku pevné vůle a nestálosti citů, ale i ve zvláštní nepevnosti a nedůslednosti názorů.*“¹⁵⁶ Český národ i česká povaha se zmítala v různorodosti názorů a postojů. Tato stanoviska zajisté pramenila i z nestálosti víry, nejen v Boha, ale i v člověka a v nedostatku mravního cítění českého národa. Každý národ je však jiný, záleží na jeho povaze i minulosti. Nelze národu vštěpovat nutnost či povinnost víry.

T. G. Masaryk v *Hovorech* tvrdil, že národ nelze přesně definovat. V Evropě už neexistuje „čistý“ národ. Národní charakter se liší, vždy se najdou různé povahy lidí

¹⁵³ KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 56.

¹⁵⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 220.

¹⁵⁵ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 327.

¹⁵⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 223.

v jednom národu, přičemž na národní charakter má vliv mnoho faktorů.¹⁵⁷ T. G. Masaryk prohlašoval: „*Politika národní musí tedy dostat plnější obsah, pojem národnosti samé musí se především rozšířit a prohloubit podle zásad zde vyložených. Pojem národnosti nesmíme určovat pouze jazykem, ale vedle toho kulturním obsahem národu našemu osudem uloženým.*“¹⁵⁸ Ve vztahu k neúplnosti tehdejší politiky T. G. Masaryk v *Hovorech* říkal: „*V naší historii chybí především skoro tři sta let plného a svobodného života politického a duchovního.*“¹⁵⁹

Masarykova *Česká otázka* řešila především postavení českých zemí za Rakousko-Uherska. Měla spojovat rozvoj Čechů s existencí demokratizovaného Rakouska. Mravnost zde působila jako hlavní důvod pro řešení problémů existence českého národa, nebo se alespoň k hledání principu mravnosti přikláněl. Dle T. G. Masaryka, češství a vztah k českému národu nelze odvozovat z naší minulosti, ale měli bychom se soustředit na naši přítomnost a řešit současné úkoly, které se nám staví do cesty.¹⁶⁰

T. G. Masaryk uvedl, že český charakter je nepevný a neucelený nejen z nedostatku pevné vůle a nestálosti citů, ale také z nestálosti názorů.¹⁶¹ Ve vztahu k pojmu národa šlo především o lásku k vlasti. Dříve se na vlast myslelo více ve smyslu půdy. T. G. Masaryk tím myslel však národ, který se dále vyvíjí. Při vyslovení pojmu národ se nabízel také koncept národnosti. Ta bývá brána jazykově, ačkoliv jsou i jiné důležité prvky, které ji tvoří. Národ, který je politicky samostatný, se cítí národem i hospodářsky a sociálně. Dle T. G. Masaryka se národ odrážel v mravnosti i literatuře. Mravní názory se dle různých států a národností lišily. Každý národ má jiný pohled na náboženství, politiku, vědu či filozofické myšlení. Liší se především pohled germánský a slovanský. Základními rysy národnosti byly dle T. G. Masaryka: „*jazyk, území,*

¹⁵⁷ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 337.

¹⁵⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 185.

¹⁵⁹ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 338.

¹⁶⁰ HAVELKA, Miloš, *Proměny české otázky*, in: Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 22-23.

¹⁶¹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969, s. 223.

hospodářské a sociální poměry, literatura básnická, věda, filozofie, mravnost a náboženství.“¹⁶²

Dle T. G. Masaryka se pojem národnosti mění tak jako se mění vzdělanost národa. Národní uvědomění je vědomí toho, co je vlast a co národ. T. G. Masaryk si zde pokládal otázku, zda je láska k národu založena rozumově a mravně, jestli pro ni máme důvod. Dnes se vyvíjí národnostní cítění a národnostní myšlenka souvisí s humanitou člověka. Účelem lidstva bylo tedy „*dosažení pravé lidskosti, humanity, jež se jeví ve vzdělanosti a v mravnosti.*“¹⁶³ Jak lze však dosáhnout těchto cílů? Základ pro humanitu a mravnost by měl každý člověk především shledávat sám u sebe.

Je však potřeba odlišit národ a národnost. Všechny národy by měly mít stejná práva. Není nadřazeného národa ani jazyka. Zato jednotlivé národnosti tvoří lidstvo jako celek. K otázce národnosti a humanity se T. G. Masaryk ve svém spise tázal, zda je větší národ nebo lidstvo. Z této otázky vyplynulo, že lidstvo. Každý národ žádá především svého přirozeného práva, zejména práva na jazyk. Není nadřazeného národa ani nadřazeného jazyka. Všichni lidé mají mít stejná práva. Jsou totiž součástí lidstva, které se stává národností. Jak sám ve svém spise napsal: „*Idea humanitní a idea národní splývá v jedno. Z ideje humanitní můžeme čerpat všechny ideály mravní a pro svůj národ jich využítkovat. Ve jménu lidskosti, humanity, žádáme svých práv – práv svého jazyka.*“¹⁶⁴

K. Kramář naopak slovo národ nepoužíval příliš často a jednoznačně. Rád jej užíval jako synonymum. Nebylo vždy zřejmé, jestli myslí národ jako takový. Národ měl pro něj nadřazenou hodnotu i historický charakter. Zahrnoval lid, politiku i kulturu. A právě díky lidu a elitám vznikl sociální model směřující k národnostní harmonii. V otázce postavení Čechů v Rakousku se mu jejich pozice jevila jako zoufalá a nespravedlivá. K. Kramář přikládal národu velký význam a kladl důraz na lásku

¹⁶² MASARYK, Tomáš Garrigue, *Problém malého národa*, Praha, 1990, s. 4.

¹⁶³ Tamtéž, s. 5.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 7.

k národu. Jak sám tvrdil, bylo potřeba národu přinést i oběti.¹⁶⁵ Kam až však tato láska může sahat? A jak daleko by byl K. Kramář ochoten zajít?

K. Kramář v některých svých spisech pronáší rovněž výroky, které by měly také zbystřit naši pozornost. Daly by se přirovnat nejen k emocionální zaslepenosti, ale rovněž až k nacionalistickému smýšlení, jelikož se v nich často objevují hesla ve smyslu absolutní věrnosti národa i pojmy krev či rasa.¹⁶⁶ Národ byl tedy pro něj vším. Otázka nastává, jak daleko tato láska k národu může sahat a zda již nepřekračuje jisté meze, ve smyslu nacionalismu.

K. Kramář uvažoval o českém národu, jako o malém národu. Jeho „malost“ byla především v absenci své vlastní šlechty a sociálním rozvrstvení mezi nízké vrstvy rolníků, dělníků a maloměšťanů. Český národ se jevil jako demokratický a sociálně uvažující. T. G. Masaryk s J. Kaizlem a K. Kramářem vypracovali, již zmíněný, *lidový program*, formulující politické uvažování českého národa. Jeho strukturu měla povznést demokratizace národa. Stereotyp malého národa by se dal také označit jako „lidovost“. Lidovost pro něj měla spojoval nacionalismus, demokracii a sociální politiku. Z pojmu „malý národ“ učinil K. Kramář podklad pro svoji politickou činnost. Dle K. Kramáře malost národa nespočívá v počtu obyvatel nebo velikosti rozlohy. I malý národ se může ve světě prosadit.¹⁶⁷

K. Kramář se velice rád věnoval politice, ve které řešil zásadní problémy a změny. Více než o regionální politiku se však zajímal o celostátní dění. V otázce české státnosti zastával platnost českého historického státního práva.¹⁶⁸ K. Kramáře zajímala především zahraniční politika. Jaké stanovisko ale K. Kramář zaujímal vůči Rakousku? Nebo spíše vůči postavení Čechů v rámci rakouské monarchie.

Češi se dle K. Kramáře vždy snažili přiblížit více Západu. K. Kramář se snažil Čechy oprostít od předsudků vůči Rusku a ruské kultuře vůbec. Slovanství mělo totiž

¹⁶⁵ WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 32-33.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 35.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 63-64.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 74.

jako jediné poskytnout Čechům tu pravou identitu a jistotu. K. Kramář zdůrazňoval důležitost cizích jazyků, zejména ruského jazyka a literatury. Češi se tehdy ocitli na rozhraní mezi Západem a Východem, přičemž stáli ve středu dvou kultur.¹⁶⁹ K. Kramář se kvůli své proruské orientaci pochopitelně orientoval více na Východ.

T. G. Masaryk viděl zpočátku smysl v zachování Rakousko-Uherska v případě rovnosti jeho národů. V tom se s K. Kramářem shodovali. Ten se však snažil českému národu přiblížit ruskou kulturu a vyvolat v něm slovanské cítění.

4.3.1. Slovanství T. G. Masaryka a K. Kramáře před 1. světovou válkou

Nejen K. Kramář a T. G. Masaryk, nýbrž většina českých politiků na přelomu 20. století se věnovali slovanské otázce. Slovanství se však stalo základním rysem Kramářovy politiky. Ačkoliv se i ostatní politici touto otázkou zabývali, slovanská idea se stala jeho hlavním politickým cílem. K. Kramář disponoval v politice nejen dostatečným vzděláním, ale i finančním zabezpečením. V době realistického hnutí se snažili, s T. G. Masarykem a J. Kaizlem, rovněž věnovat ruským problémům. Jejich program se opíral o Palackého myšlenku austroslavismu, kde zdůrazňoval myšlenku postavení českého národa v rámci Rakousko-Uherska. Tato slovanská myšlenka však nesměla být v rozporu s monarchií. Pro K. Kramáře byla slovanská myšlenka a slovanství vůbec na první místě. T. G. Masaryk na tuto otázku nahlížel shovívavěji. Spatřoval i jistá úskalí slovanských národů. K. Kramář spatřoval ve slovanské spolupráci výhodu v tom, že by se Slované, po jejich spojení, vyrovnali německé či rakouské převaze. Pokud by se dle jeho názoru Slované spojili, měli by větší podíl účasti na vládě v Rakousko-Uhersku. K. Kramář austroslavismus uznával, ovšem Češi by v něm měli mít vedoucí post. T. G. Masaryk upozorňoval na problematiku neznalosti slovanského světa. Uvědomoval si, že nelze jednat příliš emocionálně

¹⁶⁹ WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 115-116.

a bezmyšlenkovitě, tak jak jednával K. Kramář.¹⁷⁰ T. G. Masaryk si jako realista nedělal plané naděje na možnou všeslovanskou vzájemnost. Zasadil se o nárůst slovanských aktivit a snažil se o povznesení parlamentní slovanské jednoty. Jeho počáteční zájem o tuto podporu se však později zdál jako marný a proto postupně klesal.¹⁷¹

T. G. Masaryk i K. Kramář byli jako jedni z mála osob české politické scény schopni reflektovat slovanské i neslovanské zahraničně politické otázky. T. G. Masaryk odmítal německou ideu rakouského státu, ve kterém by byla německá národnost jako centrální a jejímž důsledkem by byla plošná germanizace. Čeští poslanci by se měli zasloužit o politický program, který by sloužil českému národu k plnohodnotnému postavení v rámci monarchie, což vyjádřil i ve svém známém strakonickém programu, z roku 1891.¹⁷²

O vztahu T. G. Masaryka ke Slovanstvu a slovanství zároveň Adolf Černý napsal: „*Nemohlo býti většího omylu u Masarykových odpůrců nežli výtky, že necítí dosti česky ani slovansky, že je západník, který nemá pravého smyslu ani pro vlastní národ, neřku-li pro Slovanstvo. Zatím on všecku svoji vědu postavil do služeb národních a slovanských, vše, o čem bádá, obracel k potřebám domácím a slovanským.*“¹⁷³

Důležitost prosazení českého národa byla u T. G. Masaryka patrna i z jeho projevu z poslanecké sněmovny dne 18. listopadu 1892, kdy T. G. Masaryk prohlásil: „*Chceme samostatnost a právo na sebeurčení pro český národ; chceme se národně plně využít.*“¹⁷⁴ Dále je zřejmé, jak ve stejnou dobu odsuzoval předpojatost Němců v Rakousku vůči slovanským národům, zejména vůči národu českému: „*Dnes, v tomto stadiu vývoje, už na nás oproti rakouským Němcům není nic podřadného. Ano, pánové, dovolte mi, abych to řekl, v mnohém ohledu jsme vás výrazně předstihli.*“¹⁷⁵

¹⁷⁰ HERMAN, Karel, Sládek, ZDENĚK, *Karel Kramář a jeho slovanství*, in: *Slovanský přehled*, 1970, č. 5, ročník 56, s. 321-322.

¹⁷¹ DOUBEK, Vratislav: *Česká politika a Rusko (1848-1914)*, Praha 2004, s. 265.

¹⁷² CIBULKA, Pavel, *Zahraničněpolitická dimenze Masarykovy činnosti na vídeňské říšské radě: zájem o slovanské i neslovanské problémy*, in: Doubek V., Hladký L., Vlček R., a kol., *T. G. Masaryk a Slované*, Praha 2013, s. 13-15.

¹⁷³ ČERNÝ, Adolf, *Masaryk a slovanstvo*, Praha 1921, s. 5.

¹⁷⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1891-1893*, Praha 2001, s. 241.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 244.

Slovanství bylo součástí i Masarykova politického smýšlení. Avšak sám T. G. Masaryk věděl, že tato myšlenka je těžko aplikovatelná. Netajil se svou blízkostí ke slovanským národům a nepopíral důležitost slovanské vzájemnosti. Avšak stále zdůrazňoval odlišnosti českého národa, od ostatních Slovanů. Ve svém druhém parlamentním období, v letech 1907-1914, se T. G. Masaryk ještě více vyjadřoval k otázce slovanských států. Na rakouské zahraniční politice kritizoval především její vnitřní provázanost a bezplánovitost, ale hlavně odsuzoval zejména její protislovanské tendence.¹⁷⁶ Ačkoliv Slovanství bylo tedy T. G. Masarykovi blízké, nevyjadřoval se k němu s takovým zaujetím jako K. Kramář. Toto hledisko patří k dalšímu patrnému rozdílu mezi nimi.

Největší úkol Čechů v rámci Slovanstva spatřoval T. G. Masaryk v nalezení porozumění s německými krajany. V tomto spatřoval hlavní předpoklad pro uklidnění tehdejší politiky a napjatých česko-německých vztahů.¹⁷⁷ Jak T. G. Masaryk ve svém projevu ze dne 4. února 1909 zdůraznil: „*Němci (...) proti nám bohužel příliš uplatňovali stát, zatímco my jsme stavěli do popředí spíš národ. Nyní se začínají nacionalizovat i Němci, zatímco my se zas více chápeme myšlenky státní. Ať už chcete nebo ne, v základních pojetích se sblížíme, a proto si myslím, že jak zde, tak i v zemských sněmech lze nastolit jazykové a národnostní právo (...) je důležité, abychom se konečně dohodli nejen my a vy, nýbrž všechny národy Rakouska.*“¹⁷⁸ Češi i jiné národy Rakouska by měli mít stejné podmínky a práva, tak jako jiní.

T. G. Masaryk se ještě na konci roku 1910 nebránil myšlence jednotného Rakouska, ovšem za předpokladu, že všechny státy žijící v rámci monarchie si budou rovný. Jak ve svém projevu z 8. listopadu 1910 pronesl: „*Nemám nic proti tomu, abychom se stali Velkorakušany. Ano, nechť se Rakousko stane velkým, velké Rakousko však nevznikne fantazírováním, velké Rakousko může vzniknout, jen shromáždí-li se a sjednotí všechny síly všech národů v jeden velký celek. Velkorakousko musí své*

¹⁷⁶ CIBULKA, Pavel, *Zahraničněpolitická dimenze Masarykovy činnosti na vídeňské říšské radě: zájem o slovanské i neslovanské problémy*, in: Doubek V., Hladký L., Vlček R., a kol., *T. G. Masaryk a Slované*, Praha 2013, s. 17.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁷⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1907-1914*, Praha 2002, s. 170.

*národy kulturně, hospodářsky, v každém ohledu pozitivně podporovat; Velkorakousko nesmí být jen německé nebo jen maďarské, Velkorakousko musí být svobodomyšlné, pokrokové, demokratické, jinak si Velkorakousko představit nedovedu.*¹⁷⁹

T. G. Masaryk si tedy dokázal představit myšlenku jednotného Rakouska, za předpokladu, že všechny jeho národy budou mít stejné postavení i možnosti. Byl ale rovněž ovlivněn jak západním světem, tak ruskou kulturou. Dostal se na pomezí, ve kterém bylo vhodné vzít z obou stran něco užitečného, co by mohlo posloužit nejen českému národu, ale rovněž všem Slovanům. K jakému stanovisku se přikláněl K. Kramář?

K. Kramář měl velice blízko k ruské kultuře, Rusku a slovanství vůbec. Čím to, že se právě Rusko stalo K. Kramářovi tak blízkým? Nejen prostý zájem o slovanství a ruskou kulturu, ale také jeho velká láska ho přivedla právě k Rusku. K. Kramář je znám svým pozitivním postojem k Rusku a Slovanům vůbec. Není divu, že si tuto zemi zamiloval, když odtud pochází jeho životní láska. K. Kramář ctil ruskou kulturu a vyjadřoval se ve vztahu k Rusku velice emotivně, až zaslepeně.

K. Kramáře ve vztahu k Rusku a ruské kultuře ovlivnila především jeho první cesta do Ruska roku 1890, kdy poznal svoji nastávající manželku. Před touto cestou nebyly žádné četné zmínky o jeho až tolik enormním nadšení pro slovanskou kulturu, jako po návratu z jeho cesty po Rusku. Tehdy jeho zájem o rusofilství zvláště zesílil. K. Kramář v Rusku spatřoval celou svoji identitu.¹⁸⁰ K. Kramář a slovanská politika jsou tedy dvě neoddělitelné věci, které souvisí i s jeho vztahem k Rusku. Pozitivní postoj k Rusku si K. Kramář vytvořil na základě jeho slovanské orientace, vycházející již z dětství. Na česko-německém pomezí si vymezil negativní postoj k Němcům. Emotivní vztah k Rusku posílil samozřejmě i sňatek s jeho ruskou ženou. K. Kramář projevoval snahu o spojení všech Slovanů, žijících v monarchii, aby byli schopni umět uplatnit své zájmy, i proti Německu. Myšlenkou při tom bylo, že vedoucím národem

¹⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1907-1914*, Praha 2002, s. 423.

¹⁸⁰ WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002, s. 120-121.

v tomto uskupení by byli Češi. Rusko mělo slovanství mravně posílit, německá rozpínavost měla být omezena a všechny národy v monarchii si měli být rovni.¹⁸¹

Ve své knize *Ruská krise* K. Kramáře vysvětluje své postřehy a postoje k Rusku. Již zpočátku se snažil vysvětlit v čem je rozdíl mezi Ruskem a západní Evropou. Spatřoval problém především v nedostatku měst a kultury městské. Ta měla utvářet duševní i kulturní rozvoj národů. Takový rozvoj, jako v západní Evropě, v Rusku nespatřoval. Přitom většina Rusů by si jej velice přála.¹⁸²

K. Kramář si po svém vstupu mezi realisty nevypracoval připravený politický záměr ve smyslu slovanské otázky. Byl především pod silným Masarykovým vlivem. Vyjadřoval se často pro vzájemnost slovanských národů, výuku slovanských jazyků i vzájemnou spolupráci. Český národ samozřejmě v postavení ostatních Slovanů hrál u K. Kramáře hlavní roli.¹⁸³

Každá cesta do Ruska na K. Kramáře působila velikým dojmem. Je tedy jasné, že ruská politika a slovanská otázka ovlivnila i jeho politické působení. Manželé Kramářovi měli v Rusku značný majetek a žila zde i část Naděždiny rodiny. K. Kramář se o ruskou problematiku začal podrobněji zajímat až po jeho první cestě do Ruska. O zahraniční politiku se však K. Kramář zajímal odjakživa. K. Kramář si přál, aby se Rakousko spojilo s východem. Byl názoru, že by se Rakousko-Uhersko mělo spojit právě s Ruskem. Navrhoval zavedení ruštiny do středních škol. Vyjadřoval se otevřeně k zahraniční politice Rakousko-Uherska, čímž nebyl vždy vlídně přijímán. Jak již bylo v této práci zmíněno, K. Kramář otevřeně kritizoval politiku Trojspolku. Dle jeho názoru se mělo Rakousko-Uhersko spojit s Francií a Ruskem. V létě 1905 ho během dovolené na Krymu zastihla ruská revoluce, kterou vnímal velice těžce. Pod tíhou okolností se odklonil od úplného carismu. Věřil, že je možné Rusko modernizovat a reformovat. Podle Kramáře by byla ideálním státním zřízením pro Rusko konstituční

¹⁸¹ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 19.

¹⁸² KRAMÁŘ, Karel, *Ruská krise*, Praha 1921, s. 13-14.

¹⁸³ HERMAN, Karel – SLÁDEK, Zdeněk, *Slovanská politika Karla Kramáře*, Praha 1971, s. 16.

monarchie.¹⁸⁴ Již v roce 1906 vyjádřil požadavek změny Ruska. Mělo se stát více slovanským a být tak pro ostatní Slovany vzorem. K. Kramář měl myšlenku znovuoobnovení změněného, demokratického Ruska, které bude vůdčí zemí pro všechny slovanské národy.¹⁸⁵

K. Kramář byl slepě přesvědčen o nadřazenosti slovanské rasy. Jak již bylo uvedeno, dle jeho celkem radikálního názoru by se měly všechny slovanské národy spojit a žít pospolu ve velké říši. Dle mého názoru je toto řešení přehnané, až fanatické. K. Kramář nahlížel na mnoho problémů a otázek pouze ze svého pohledu. T. G. Masaryk byl v tomto směru stále umírněnější a rozumnější. Jak sám v *Hovorech* prohlásil: „*Není takzvané čisté krve – nemáme jí my, nejsme čistokrevnými Slovany, tak jako jí nemají ani Němci, Francouzi, Angličané a tak dále. Nikdo, nikde. To mluvení o nějaké čisté nebo nadřazené rase je politický mýtus. Evropejství a evropanství vzniklo právě tím míšením, právě tím vzájemným obohacováním krve i ducha.*“¹⁸⁶ V otázce nadřazenosti slovanské rasy se opět s T. G. Masarykem neshodují. Pro T. G. Masaryka znamená slovanství cítění vnitřní, zatímco pro K. Kramáře nadřazenost rasy.

K. Kramář byl slovanstvím ovlivněn již od svého dětství, kdy si vybudoval negativní postoj vůči Němcům. Přál si vyzdvihnout slovanský vliv v rámci monarchie. Požadoval, aby se Rakousko-Uhersko chovalo spravedlivě ke všem svým národům. Rakousko však bylo třeba federalizovat. Slované by v něm měli najít oporu i silného ochránce. Rakousko by mělo hledat svoji podporu ve všech svých národech, nikoliv v Německu a Maďarsku. Díky spolupráci Rakousko-Uherska se slovanskými národy by bylo možné vyrovnat se převaze německého živlu a působit proti německému útoku zvenčí. Zde můžeme vidět Kramářovu předpojatost či zaujatost vůči Němcům, kdy se mu Slované jevíli jako mírumilovní lidé a Germáni jako násilníci. Ze všech slovanských národů se právě tím vůdčím národem v rámci habsburské monarchie měli stát Češi, pochopitelně pod vedením Rusů.¹⁸⁷

¹⁸⁴ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 101-103.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 105.

¹⁸⁶ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 316.

¹⁸⁷ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007, s. 105-107.

Tíha ke slovanství K. Kramáře vrcholila Slovanskými sjezdy, kdy od roku 1907 byla jeho láska ke slovanství nazývána tzv. „novoslovanstvím“. K. Kramář byl zvolen předsedou Slovanského sjezdu, který se konal v červenci 1908 v Praze. K. Kramář byl označován jako „hlavní Slovan“ a tehdy pro něj nastalo šťastné období, kdy všichni ze zástupců slovanských národů monarchie se dostavili na tento sjezd, a slovanské ideje se zdály být naplňovány. Avšak v říjnu roku 1908, kvůli anexi Bosny a Hercegoviny, nastala tomuto sbližování národů přítrž a rakousko-německé spojenectví se naopak ještě více posílilo.¹⁸⁸ Tak jako posílilo toto spojenectví, o to více se utvrdilo i Kramářovo slovanství.

K. Kramář ve svém zahajovacím proslovu na Slovanském sjezdu, ze dne 12. července 1908, pronesl: „*Rovnost všech národů slovanských, svoboda každého z nich, rozvoj kulturní a hospodářský a opravdové bratrství skutky, nejen slovy, tyto veliké zásady Slovanství, před šedesáti lety hlásané, jsou nyní zase bohudíky vedoucí ideou v krutých utrpeních ohroženého Slovanstva.*“¹⁸⁹ K. Kramář byl názoru, že především nesmělo oslabit Rusko. Dále na tomto Slovanském sjezdu pravil: „*Nechceme nic, než abychom všichni Slované cítili, že máme společné, reálné zájmy, že jsou slovanští národové jedním velkým organismem, jehož životnost jest ohrožena.*“¹⁹⁰

K. Kramář se ke slovanství rovněž náležitě vyslovil: „*My jsme vyrostli hlavně na východní orientaci, totiž na Slovanství (...) všecko vedlo nás k tomu, abychom doufali aspoň v sympatie rodných bratrů, ve Slovanství a velké Rusko. Nebylo v tom nic nepřirozeného, nýbrž naše Slovanství vyrostlo prostě z našeho položení a celého stavu našeho národa, i z jisté sentimentální stránky naší právě slovanské povahy.*“¹⁹¹

K. Kramář přizpůsoboval své koncepcce slovanství podle dané politické situace. Nejdříve se jevil jako zastávce austroslavismu, poté zastával spolupráci rakouské monarchie s Ruskem a jeho poslední tezí mělo být Slovanstvo vedené Ruskem. Zastával

¹⁸⁸ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008, s. 19-20.

¹⁸⁹ PUŠKAREV, Sergej Germanovič, ŠAPILOVSKIJ, Vladimír (eds.), *Karel Kramář a Slovanstvo*, Praha 1937, s. 7.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 8.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 9.

názor, že slovanské národy by měly v rámci habsburské monarchie společně spolupracovat. Dle K. Kramáře Rakousko-Uhersko mělo být federalizováno a mělo ke všem svým národům přistupovat stejně. Myšlenka zachování Rakouska se zpočátku nebránil, jen však pod podmínkou, že by Rakousko bylo nové a modernizované, což souviselo s pojetím Slovanstva v rámci monarchie.¹⁹² Jak již je z této práce známo, K. Kramář přišel rovněž s nezdařilým projektem, kdy vymyslel vlastní ústavu Slovanské říše, přičemž všichni Slované měli žít vzájemně pospolu. Kramářovy představy se však nenaplnily.

Slovanská myšlenka byla blízká jak T. G. Masarykovi, tak K. Kramářovi. Rozdílem mezi nimi bylo, do jaké míry toužili po jejím naplnění. T. G. Masaryk lpěl na rovnosti všech národů v rámci monarchie. K. Kramář se zaměřil výlučně na Slovany a orientoval se na Východ. Ctil Rusko a jeho kulturu na tolik, že by se dalo říci, že jím byl zaslepen. T. G. Masaryk tento pohled s K. Kramářem nesdílel.

¹⁹² LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář a jeho slovanská politika*, in: Hrodek, D. (ed.): *Slovanství ve středoevropském prostoru (Iluze, deziluze a realita)*, Praha 2004, s. 145.

5. Závěr

V úvodní kapitole jsme si představili literaturu, prameny a zdroje, které budou pro tuto práci využity. Byla předložena zejména bibliografie, věnující se jak T. G. Masarykovi, tak K. Kramáři. Ve druhé kapitole jsme se seznámili s životem, dětstvím a mládím T. G. Masaryka. Dále jsme si představili jeho studijní léta, politické působení i parlamentní činnost. Byl zde nastíněn Masarykův pohled na zahraniční orientaci českého národa v době Rakousko-Uherska. Třetí kapitola se věnovala životu K. Kramáře. Analyzovali jsme jaké bylo jeho dětství, mládí, kde studoval a jak vedl politickou činnost. Stejně jako v případě T. G. Masaryka se i tato kapitola věnovala otázkám zahraniční orientace českých zemí v době rakouské monarchie. Čtvrtá část se věnovala stěžejnímu tématu této práce, a to jejich vzájemnému vztahu a spolupráci. Jak jsme ve čtvrté kapitole zjistili, jejich vztah nebyl vždy jednoznačně pozitivní.

Podstatným rozdílem mezi oběma muži bylo již rodinné zázemí. T. G. Masaryk i K. Kramář vyrůstali v odlišných sociálních podmínkách. T. G. Masaryk pocházel z chudé rodiny a na své studium si musel vydělávat vlastní pílí. Zatímco K. Kramář se narodil do finančně zabezpečené rodiny a v životě se nemusel potýkat s existenčními otázkami. To už se dá označit za určující rozdíl v jejich povahách a životní filozofii. T. G. Masaryk i v politice působil mnohem skromněji a uvážlivěji, než bouřlivý K. Kramář. Dalším z určujících rozdílů mezi nimi byl taktéž věkový rozdíl. T. G. Masaryk byl o 10 let starší, než K. Kramář. To se samozřejmě odráželo i v jejich rozdílných názorech i životních postojích. T. G. Masaryk působil na K. Kramáře výchovným dojmem, což se K. Kramářovi velmi přičilo. K. Kramář těžce snášel, když měl být někým poučován. Působil jako svébytná osobnost, stojící si za svými názory. Stejně tak jako pro kohokoliv jiného, i pro K. Kramáře muselo být postupem času těžké přijímat mentorování ze strany T. G. Masaryka. Zvláště nepříjemné to muselo být pro tak osobitou povahu a temperamentní charakter, jaký měl K. Kramář.

Jak již bylo uvedeno, spolupráce T. G. Masaryka a K. Kramáře začala v době založení realistického hnutí. Po připojení se k mladočeské straně se však za krátkou dobu jejich cesty rozešly. T. G. Masaryk měl jiné představy, a proto se rozhodl od

mladočechů odejít. Svou politickou spolupráci začali jako političtí kolegové, později, troufám si říci, i jako rivalové. Přesto si k sobě vybudovali zvláštní vztah. Dovolují si soudit, že tento vztah byl do jisté míry plný přátelství, ale i žárlivosti. Především tedy ze strany K. Kramáře. V otázce postavení Čechů v rámci monarchie jim bylo společné, že si přáli rovnocenné postavení všech národů. T. G. Masaryk však spatřoval hlavní cíl v myšlence humanity a mravnosti, která souvisela s vírou v člověka a šla ruku v ruce s demokracií. K. Kramář se k těmto otázkám nevyjadřoval. Rozdílem nastala až slovanská otázka, kdy K. Kramář zastával myšlenku „nadřazenosti“ Slovanů. T. G. Masaryk byl v této problematice umírněnější a věděl, že není možné nahlížet na řešení této otázky pouze z jednoho úhlu pohledu.

O tom, že osobnost T. G. Masaryka patří k jedné z nejvýznamnějších v našich dějinách, není pochyb. T. G. Masaryk působil a bude působit i nadále jako inspirátor pro mnoho lidí. Jeho myšlenky a názory jsou věčné a každý si v nich dokáže najít pravdu a povzbuzení. Avšak osobnost K. Kramáře není o nic méně zajímavá. Dalo by se říci, že jeho osoba, nadání, životní píle a odhodlání je přímo inspirativní. Po hlubším studiu jeho života, školských let, dospívání, mládí i dospělosti, jsem zjistila, jak moc ho pro jeho nadšení a konání obdivuji. Zejména pro jeho píli a vytrvalost, se kterou se celý život potýkal. Co se týče snah v politické aktivitě, existují vždy mnohoznačné názory a nic není jednostranné. Jako každý politik měl své ctitele i odpůrce. Každý můžeme mít na konání K. Kramáře jiný názor. Dalo by se říci, že byl osobností svým způsobem politicky nestálou, přesto velice průbojnou.

O problematice jejich vztahu nelze tedy polemizovat. Na druhou stranu, v každé velké i malé politice, i mezi kolegy, se najde vždy někdo, kdo nějak vyčnívá a bývá v něčem výjimečný. V našich životech se setkáváme s lidmi, kteří na nás jistým způsobem zapůsobí a říkáme si, ano, ti lidé nám mají co říci. A možná nejen nám, ale i světu. Je však možné, že jsme někoho takového ještě nepotkali a nebo jsme to právě my, kdo můžeme ostatní inspirovat. Jak už to tak ale, nejen s českou povahou, bývá, lidé si přejí štěstí jen do té doby, dokud to nepřesahuje jejich působnost, dokud se někdo nemá lépe.

V otázce názorů T. G. Masaryka a K. Kramáře nelze jednoznačně říci, kdo měl pravdu a kdo ne. Tak jako v každodenním životě děláme různá rozhodnutí, i dříve se lidé museli rozhodovat, ať už správně nebo špatně. Úctyhodné bylo snažení obou těchto politiků o podporu a vyzdvižení českého národa. Názory na život i politiku se různí. Každý si musí sám najít to, co je pro něj podstatné. Minulost se změnit nedá. Nechtěla bych nabádat ke starému klišé, aby se lidé poučili z minulosti. Nepopírám důležitost odkazu našich předků. Avšak ráda bych, aby lidé spíše více přemýšleli o přítomnosti.

Věřím, že tato diplomová práce bude přínosná a bude sloužit jako připomenutí životních i politických názorů těchto dvou významných politiků, před 1. světovou válkou. Zároveň doufám, že bude sloužit jako uvědomění si postojů a hodnot, které zastávali T. G. Masaryk a K. Kramář, právě v tomto období. Tato práce by měla rovněž sloužit jako připomenutí životních osudů těchto dvou významných osobností. Zároveň nám má připomenout jejich postoje i stanoviska v období Rakousko-Uherska. Dle mého názoru jsou jejich myšlenky stejně tak platné v dnešní době, jako byly dříve a budou i za několik desítek let. Po hlubším zamyšlení v nich každý objeví ten pravý smysl.

Seznam odborné literatury

Prameny

BÍLEK, Jan – KOKEŠOVÁ, Helena – QUAGLIATOVÁ, Vlasta – SWIERCZEKOVÁ, Lucie (eds.): *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005

ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990

ČAS. List věnovaný veřejným otázkám, ročník IV., 1. 11. 1890, číslo 44, s. 689, 693

ČAS. List věnovaný veřejným otázkám, ročník VI., 10. 12. 1892, číslo 50, s. 786

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1969

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Ideály humanitní, Problém malého národa, Demokratism v politice*, Praha 1968

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1891-1893*, Praha 2001

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Parlamentní projevy 1907-1914*, Praha 2002

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Problém malého národa*, Praha, 1990

NÁRODNÍ LISTY, ročník XXXI., 24. 9. 1891, číslo 263, s. 9

KRAMÁŘ, Karel, *O zahraničních otázkách*, Praha 1919

KRAMÁŘ, Karel, *Ruská krise*, Praha, 1921

Literatura

BAŽANTOVÁ, Ilona, *Karel Kramář a jeho zájem o národohospodářskou a finanční vědu*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 58-74

CIBULKA, Pavel, *Zahraničněpolitická dimenze Masarykovy činnosti na vídeňské říšské radě: zájem o slovanské i neslovanské problémy*, in: Doubek V., Hladký L., Vlček R., a kol., *T. G. Masaryk a Slované*, Praha 2013, s. 13-25

ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ Dana, VANDROVCOVÁ Miroslava, *Karel a Naděžda Kramářovi doma*, Praha 2008

ČECHUROVÁ, Jana, *Kramář a Masaryk*, in: *Historický obzor*, 1998, č. 3/4, ročník 9, s. 71-74

ČERNÝ, Adolf, *Masaryk a slovanstvo*, Praha 1921

DENIS, E., *Dr. Kramář a Evropa*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář, k šedesátým narozeninám*. Praha 1920, s. 3-8

DOUBEK, Vratislav, *Česká politika a Rusko (1848-1914)*, Praha 2004

FRANTA, Bohuslav, *Vzpomínky ze života Dra Kramáře*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář, k šedesátým narozeninám*. Praha 1920, s. 8-11

HAVELKA, Miloš, *Proměny české otázky*, in: *Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti*, edd. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 22-31

HERMAN, Karel, SLÁDEK, Zdeněk, *Karel Kramář a jeho slovanství*, in: *Slovanský přehled*, 1970, č. 5, ročník 56, s. 321-322

HERMAN, Karel, SLÁDEK, Zdeněk, *Slovanská politika Karla Kramáře*, Praha 1971

HELLER, Servác, *Dr. Kramář v mé paměti*, in: *Ženský svět: Dr. Karel Kramář, k šedesátým narozeninám*. Praha 1920, s. 11-18

- HOCH, Karel (ed.), *Paměti Dr. Karla Kramáře*. Praha, 1938, s. 37
- KOLÁŘ, František, *V české politice za Rakouska*, in: *Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Fakta, úvahy, souvislosti*, eds. J. Brabec a kol., Praha 2002, s. 51-60
- KOŘALKA, Jiří, *Zkušenosti Karla Kramáře ze studií v Berlíně*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 45-56
- KOVTUN, Jiří, *Slovo má poslanec Masaryk*, Praha 1991
- LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007
- LUSTIGOVÁ, Martina, *Kramářův pohled na Rusko*, in: *Historický obzor*, 2003, č. 5/6, ročník 14, s. 116-123
- LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář a jeho slovanská politika*, in: HRODEK, D. (ed.): *Slovanství ve středoevropském prostoru (Iluze, deziluze a realita)*, Praha 2004, s. 145-155
- MACHOVEC, Milan, *Tomáš G. Masaryk*, Praha 1968
- NOVÁ, Jana, *Dětské krůčky „vůdce národa“*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 37-44
- OPAT, Jaroslav, *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893. Příspěvek k životopisu*, Praha 1990
- OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003
- POLÁK, Stanislav, *Kdo je... Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 1990
- POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou I.*, Praha 2000
- POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou II.*, Praha 2001
- POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou III.*, Praha 2004

POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou IV.*, Praha 2005

PUŠKAREV, Sergej Germanovič, ŠAPILOVSKIJ, Vladimír (eds.), *Karel Kramář a Slovanstvo*, Praha 1937

SÍS, Vladimír, *Dr. Karel Kramář, Život – Dílo – Práce vůdce národa*, Praha 1936

SÍS, Vladimír, *Přípravy do služby národu*, in: Dr. Karel Kramář, *Život – Dílo – Práce vůdce národa*, SÍS, Vladimír, Praha 1936, s. 31-47

SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004

ŠMÍD, Marek, *Masaryk a česká katolická moderna*, Brno 2007

URBAN, Otto, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991

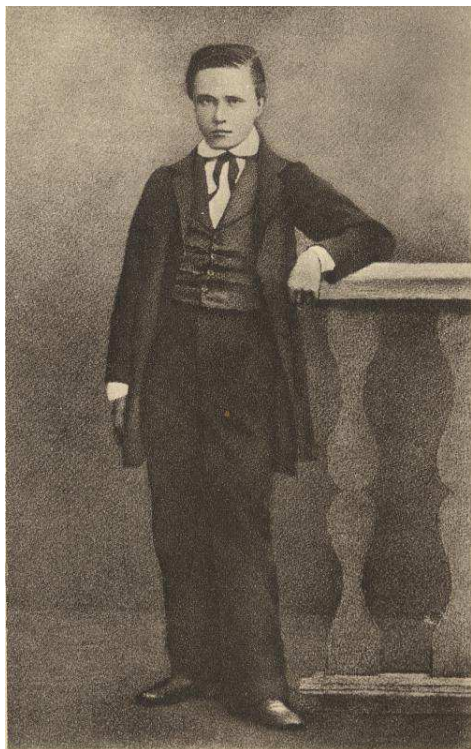
VELEK, Luboš, *Karel Kramář a Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1890-1914*, in: BÍLEK, J. - VELEK, L. (eds.): *Karel Kramář (1860-1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 104-138

VELEK, Luboš, *Slovanství a Rakušanství v české politice v 90. letech 19. století – Kramářova aféra*, in: Veber, V. (ed.): *150 let Slovanského sjezdu (1848). Historie a současnost*, Praha 2002, s. 144-170

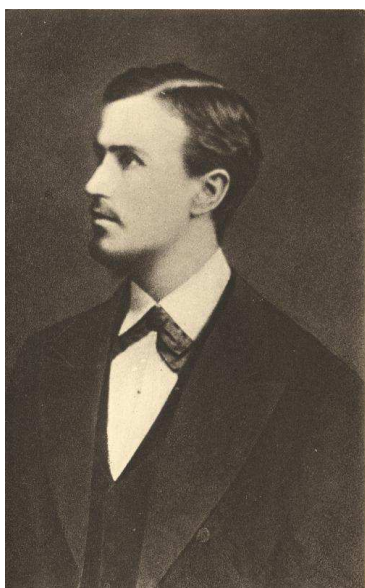
WINKLEROVÁ, Martina, *Karel Kramář (1860-1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, München 2002

Příloha

Obrázek 1: T. Masaryk třináctiletý

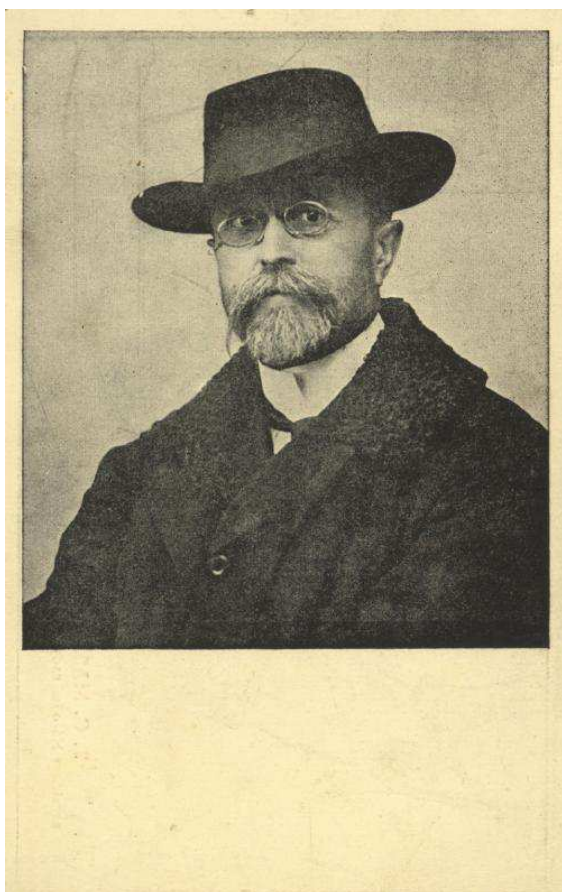
Obrázek 2: T. Masaryk maturant

Obrázek 3: T. G. Masaryk v roce 1883

Obrázek 4: T. G. Masaryk poslancem říšské rady v roce 1910

Obrázek 5: Charlotta Garrigue Masaryková

Obrázek 6: K. Kramář během středoškolských studií

Obrázek 7: K. Kramář poslancem Říšské rady v roce 1896

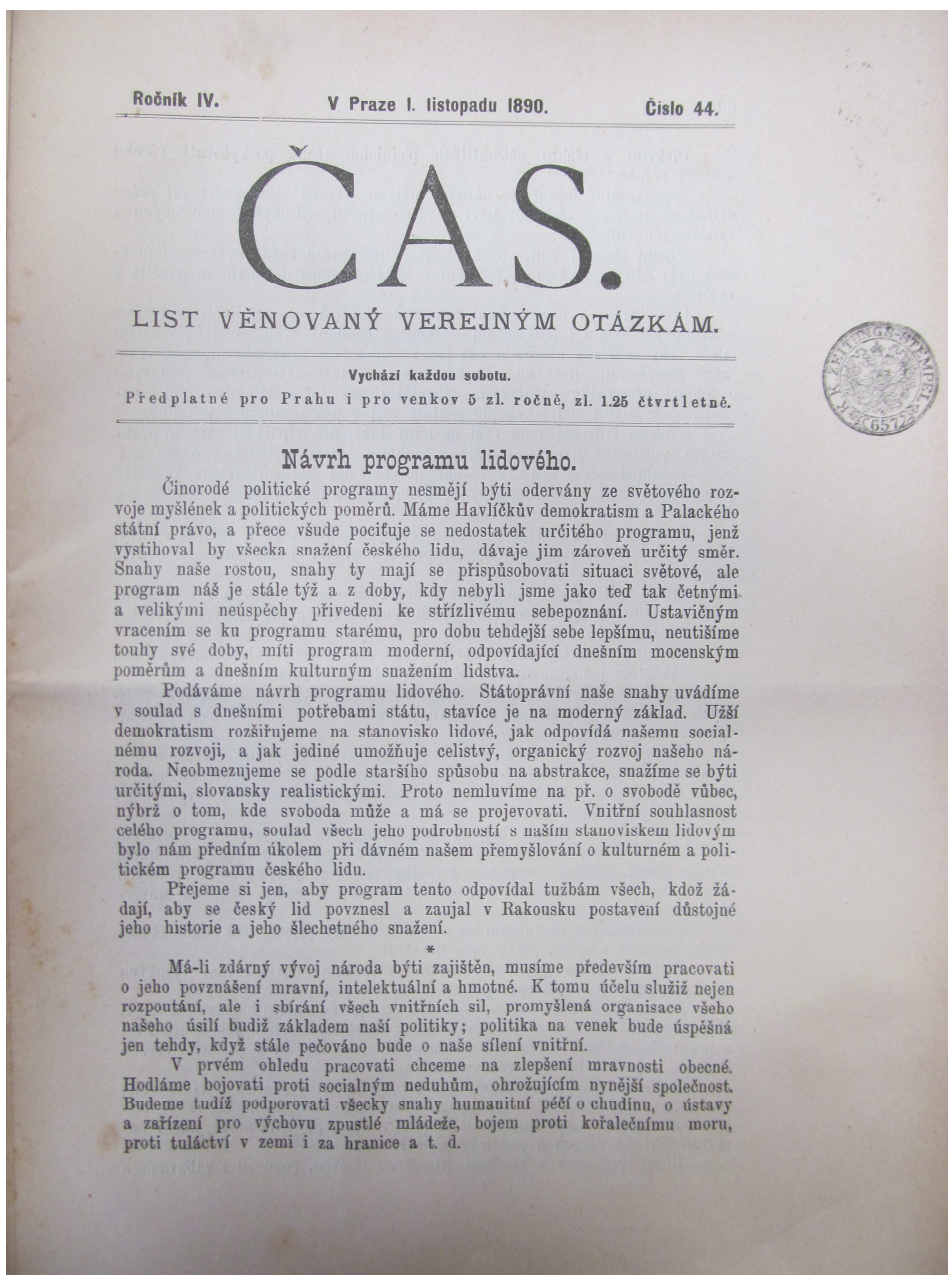

Obrázek 8: K. Kramář v období roku 1903

Obrázek 9: K. Kramář s manželkou

Příloha č. 2.: Národní listy, 24.9.1891.

II. Příloha „Národních Listů“ k číslu 263. ze dne 24. září 1891.

Posl. prof. T. G. Masaryk před voliči.
 Ve Strakoncích, 22. září.
 (Přev. zpráva „Nár. Listů.“)

Ve veřejné schůzi lidu, svolané zdejším lidem občanským, promluvil říšský poslanec prof. dr. T. G. Masaryk závaznou řeč o věcném a taktickém postupu českých poslanců ve Vídní. Kázal vládu, že její hospodářský program pracuje je programem z nouze, poněvadž vláda sama v prvním zasedání ne mnoho obdala. I ovšem nepochybně, že na program vládní přitoupili liberální Němci, kteří zabývali jej tím, že Plenerem podali návrh čistě politický. Jedině tři poslanci, kteří zásadně odmítli nepolitickou politiku, užíli prohlášení tendence vládní politiky a podali promyšlenou, soustavou řadu předloh k hospodářskému zlepšení těch tříd obyvatelstva, zejména pracujících. Upravujeme v té příčině členitým podrobným způsobem poslance za jimi místa česká. Prof. Masaryk pronesl se o třech časových otázkách české politiky: o pasivní opozici, o radikalismu a o zahraniční politice. Prof. Masaryk skoro naprosto proti pasivní opozici, poněvadž na jejím konci vidí násilí; je proti radikalismu bez věcného programu, ač, jak z výslovnosti jeho patřeno, by velice rád uvítal utvoření uličnické frakce s věcným programem, jenž by bylo něho má široké, otevřené pole zejména otázky našeho poměru k Rusku. On sám v této příčině přidruží se Palackého a Havlička, odobrně jako se posledně vyslovil dr. Engel.

Vysoce pozoruhodným je to, co řekl poslanec sedmi měst o postavení českých poslanců v parlamentu a jeho stranám. Je pravda, jsme olování, zrovna tak jako ostatní strany. My té příčině poukazuje na lince doznání státního vědce dra. Ebenhocha. Jsou však parlamentní strany, s nimiž nás pojí a pomalu tuš sblíží mnoho věcného. Vysoká šlechta aká proutím stojí naprosto k nám odmlatě to proto hlavně, že nás nezdá. S nížsi vidí sešleho veloptiti nemohou, poněvadž mají starost. M. dohodouti blížkým. Moravané do klubu parlamentární komisi. I u Poláků vysoká šlechta je překážkou shody, již však řečník rakoničský doufá dosíci na společné nótě

chybují, že si vláda svým spracovním programem pomáhala v říšské politické, — data však chtějí nechtě hešlo dosti populární a možná, že do jámy, kterou kopala jiným, spadne sama.

Fakt je, že všechny strany heslo vlády pojaly opravdové, a pravá sprcha hospodářských návrhů a přání padala na stůl sněmovny. Také naše strana neměla a podala v četných řečech a návrzích úpiní a dalekosáhlý program národohospodářský.

Upozorním jen na hlavní věci.

Podrobný program rolnický rozvinul red. Teklý; jednotlivé požadavky našeho rolnictva vytkl ve svých řečech pp. Č. Lang, dr. Dvořák, dr. Lang, dr. Dyk, Krumbholz; kollegové Brzorád a Spindler ukázali na potřebu reformy správní a úradní vůbec, pokud zejména venkovu byla by prospěšna.

Pánové Wohanka, Hájský, Č. Lang, dr. Dyk a j. zastali se obchodních a živnostenských zájmů, kollega Kařian vložil plány kanalisační, tyž s prof. Kaizlem rozehráli politiku a správu železnic; konečně i v zásadních otázkách národohospodářských a finančních, zejména o upravení valuty a berně, za klub mluvili prof. Kaizl a dr. Kramář.

Velká většina těchto našich a ostatních návrhů nese se ku povznesení tříd hospodářsky nejslabších. Je to charakteristické pro naši dobu a náladu v parlamentě. Tak na příklad žádáno snížení daně pozemkové, osvobození daně živnostenské těm, kdo nemají zádného nebo jen jednoho pomocníka, žádáno snížení daně živnostenské pro nejnížší a prostřední výměry; daně z berního řádu byl snížen, aby exekuce (Spindlerův návrh) a jiné návrhy, vesměs účelí k ochraně a sesílení tříd nemajetnějších a chudých. V téměř dnechu učiněných návrhů, v živnostenského řádu a zákona; jak důsledně, vyvířil všeairanně pamatováno na každého, vyvířil z resoluce, aby mužstvu, sloužícímu v armádě, nalouřal se kol. Brzorád, aby nejnížší taxy vojenské byly zrušeny. Jediným slovem: parlament chce úspěšnou práci a to svádějí

Je pravda, i u nás často slychati, abychom dali pokoj s politikou a starali se raději o chleba; vláda vídeňská postavila se na toto stanovisko. Avšak takové stanovisko je prostě nemožné a nehodí se pro lidi a stát nesoucí se za vyššími cíly. A je to heslo o nepolitické politice právě naší vládě zbrán dvousečná: odchovávejte lidi v tomto smysli a udušite smysl pro všecko ostatní, i pro zahraniční politiku a ovšem i pro — zbrojení.

Nož — nač se nemáháti dokazováním, že program nepolitické politiky je pouze programem z nouze, jenž se od těch a oněch přijímá tak na oko, jehož však přijmouti nemůžeme my, jimž tolik se nedostává a jimž, jako všem ostatním, také politický program sloužití musí hospodářský. Němci, mající nadvládu, snáze mohou chvátiti takový paprogram, nadvláda přináší jim i hospodářské prospěchy; **my oprávněných hospodářských prospěchů očekáváme od svého politického programu, neboť státní právo a rovnoprávnost mají přirozeně i své hospodářské důsledky.** O věci té jsem, pánové, před vámi již na jaře mluvil i dovoluji si tu pouze k tomu odkázat.

Neupřímnost, tající se v hospodářském programu vlády, vidím v míře možno-li ještě větší v tom, jak postupuje v otázce tak zvané sociální. Zrušila výměnný stav pro Vídeň, Komeuburg a Nové Město, avšak neúplně a za to podala předlohu zákona neméně krutého. Nechci tu věc rozbírat a opětně vykládati, neboť učinil jsem tak ve své řeči sněmovní, a kritizoval. Vložil jsem stanovisko naše a zejména jsem inenam klubů v zájmu dělnictva a požadavek ten přijali jako na známé usnesení na sněmě našem, učiněný za příčinou jubilejního oslavení krále a císaře našeho.

V řeči této již napřed vyslovil jsem se proti některým ustanovením vládní předlohy, směřující k usmíření dělníkův a zaměstnavatelů; sněmovna přijala svůj návrh, aby vláda se postarala o nutnou statistiku živnostenskou a dělnickou a přijala také starší návrh Baernreithera na zřízení zapsaných pokladen pomocných; smím upozorniti, že

program, ale pro taktiku. Pan t věděl:

»Co pak nás se týče, tu slavně t že ten odstín radikální, který se v n všeobecně jeví, není ani žádnou přek litické akce, nýbrž její doplněním, a rozířkou naší strany, nýbrž její pov My nejsme žádnou zvláštní stranou, chceme tvořiti novou stranu, my js krajní křídlo mladočeské a byli jsme neme mladočechy, t. j. národní svobod stranou.«

Podobně jako zde, ozývají s hlasové po radikálnější m stupování. Dovolím si, pánové, o vědění své mluvit.

Nemusím, tuším, vykládati, že lism politiky nemůže spočívat kým vyzývavém a hlucném vystupoví pravda, že v ústředí jsou v opozicích poslancové nevážíci svých slov. Avš příklada tomu, aby strana, reprezentující lid celě země takto si vedla. Ukazuje opozici maďarskou, francouzskou, p nesmí se zapomínati, že v ústředím, a ve všech jiných parlamentech jsou i reprezentování stranami více. My však ted jedinou stranou, repre jící všecek český lid v Čech tím po vytvoření český národ nemůžeme všichni počínati, jak počínají si jinde radiká Celi národové nebyvají nikdy ve s stupování politikem radikální, — solva tomu naši případní příkladové.

Avšak mimo to — a to je hlavní **radikální strany vsude mívají zvláštní program; radikálnost ne ve formách, ale ve věci se Maďarští radikálové liší se od majority své gramem: chtějí míti Uhry, jedni úplně samu, druzí chtějí míti personální unii, oha zav vyrovnání. Podobně norští radikálové chtějí norskou samostatnost, francouzští radikálové radikálnější program náboženský i politický skrátka vyzývají a účinný radikalismu opírají o radikální program. A proto ne zabývají svého podivění, že se u nás blá dikalism bez určitého radikálního programu**

O státním právu českém.

Řeč dra K. Kramáře na říšské radě 22. listopadu 1892.

(Dok on ě n í.)

Ovšem r. 1749 nedrželi se tohoto právního názoru, již tehdaž kopírovali prostě Prusko, a v Rakousku zařídili to tak, jak se tomu naučil hr. Haugwitz v pruském Slezsku, a tehdaž mysli, že zde mohou dělati totéž, co Bedřich učinil v dobytém Slezsku. Ale při tom zapomněli, že Čechy právě s nejkrásnější obětivostí hájili trůn královn a celistvost její země. Odměnou za to bylo, přes nejslavnější sliby zachování práva svobod zemí českých, útok na jejich samostatnost. To je právní titul vašeho centralismu!

Ale ani to nezničilo státní právo české. Marie Terezie nebyla nic jiného, než královna česká, uherská atd., nemohla býti tedy změněna ani jejími změnami nedílnot zemí českých a jich smluvní poměr k dynastii — to obé je naprosto nedotknuto, tak jak stanoveno to bylo r. 1521 a pragmatickou sankcí.

Jak praveno, na tom nezměnilo ničeho ani přijetí císařského titulu, neboť to byla pouhá změna jména, a ještě méně ústava z roku 1867, která byla přece jen provedením ovšem velmi zvláštním provedením diplomu říjnového, kde všechna ta práva výslovně a slavnostně byla uznána.

Pomníte-li toho všeho, pánové, vidíte-li, jak pevná je právní půda, na které stojíme, a jak nezvratné právní tituly máme na své nároky, pak

jevil se v 70 a 80 letech minulého století v demonstracích českých stavů, potom v začátku devadesátých let, když nastoupil Leopold na trůn a dal do jisté míry stavům za právo, nebo byly zase svolány sněmy a jich stará kompetence obnovena.

Vidíme tento boj v roce 1845, kde stavové usnesli se na známé protestaci, i v r. 1848, kde na krátko jsme zvítězili, neboť bude vám známo, že ve známém kabinetním listu krále Ferdinanda V. bylo slíbeno, jednati o společné správě všech tří zemí koruny české. A od r. 1860 zuří boj dále, bez přestávky. Nebyla to tedy od kol. Masaryka domyšlivost, když pravil, že je našimi snahami od r. 1860 vyplněn veškerý politický život této polovice říše. A že nelze naše snahy tak podceňovati, lze z toho poznati, že jsme byli již skoro u cíle, že jsme skoro měli již plné vítězství, o čemž re-skript z roku 1871 nejlépe kdybychom nebyli svými chybami a změněnou situací zahraničnou zameškali příznivý moment, tedy by asi dnes ani p. dr. Menger nemluvil o velezradě.

My znova se vzbopili k boji a neklamte se o hloubce tohoto hnutí! Nemáte ponětí, jak hluboko jde toto hnutí v Čechách. Zmocnilo se všech vrstev, od nejnížších do nejvyšších a zejména nejnížší to jsou, které nejenergičtěji žádají státní právo. Ony vědí, jaké